

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

BİLİŞSEL ŞEMALAR
VE
MESLEK SEÇİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ABDULLAH YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA

2020

BİLİŞSEL ŞEMALAR VE MESLEK SEÇİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ABDULLAH YILMAZ

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ

EŞ DANIŞMAN

Prof. Dr. Mehmet Hakan TÜRKÇAPAR

LEFKOŞA

2020

KABUL VE ONAY

Abdullah Yılmaz tarafından hazırlanan “*Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki*” başlıklı bu çalışma, 02/06/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Yrd. Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ
Danışman

Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Prof. Dr. Mehmet Hakan TÜRKCAPAR
Eş Danışman

Sosyal Bilimler Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Doç. Dr. Deniz ERGÜN

Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Gizem ÖNERİ UZUN

Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih 24.06.2020

İmza

Ad, Soyad

Abdullah YILMAZ

TEŞEKKÜR

Tezimi hazırlamamda emeği geçen tez danışmanlarım, Yrd. Doç. Dr. Meryem Karaaziz ve Prof. Dr. M. Hakan Türkçapar hocalarıma, başından sonuna kadar her zaman yanımda olan, beni cesaretlendiren Prof. Dr. Zeynep şimşek'e, Uzm. Dr. Alp Karaosmanoğlu hocama bilimsel gelişimim konusunda verdikleri destek emek ve sabırlarından dolayı, çalışmam boyunca hep yanımda olan Uzm. Dr. Reşat Aydın'a, Oğlum Bilge Cahit Yılmaz'a çok teşekkür ederim.

O kadar iş yoğunluğu arasında form ve ölçeklerdeki soruları bütün hassasiyetleri ve samimiyetleriyle tek tek cevaplandıran değerli hâkim, tıp doktoru ve mhendislerimize teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

BİLİŞSEL ŞEMALAR VE MESLEK SEÇİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu araştırmada bilişsel şemalar ile meslek seçimi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 25-44 yaşları arasında, %41,3'ü kadın, %58,7'si erkek olmak üzere toplam 104 hâkim, tıp doktoru ve mühendis katılmıştır. Veri toplamada Kişisel Bilgi Formu, PBQ-S (Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu), SKÖ (Sosyal Karşılaştırma Ölçeği) kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların %70,2'i mesleklerini kendi istek ve kararlarıyla, %12,5'i çevre/aile isteği ve/veya baskısıyla, %17,3'ü ise puanının okul/bölüme uygun olması ve/veya şans eseri seçtiklerini bildirmişlerdir. Hâkim ve mühendislerde kendi istek ve kararıyla mesleklerini seçme oranı tıp doktorlarına göre daha yüksektir. Katılımcıların %38,5'i mesleklerini kişilik özelliklerine uygun olduğu için seçtiklerini bildirirken, tıp doktorlarında bu oran diğer mesleklere göre daha düşüktür. PBQ-S puan ortalamaları mesleklere ve mesleği seçme şekillerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir, SKÖ ölçeğinden elde edilen puanlara göre; tıp doktorları hâkim ve mühendislere göre kendilerini daha başarısız, yalnız ve kararsız görmektedirler. Tekli analizlerde, mesleklerini çevre/aile etkisiyle seçtiklerini bildirenler, anlamlı olarak kendilerini daha pasif, inisiyatif sahibi olamayan ve daha dışlanmış hissettiklerini bildirmişlerdir. Mesleği kişilik özelliklerine uygun olduğu için seçtiklerini bildirenler ise, kendilerini sevilen, yalnız olmayan, daha aktif, daha kararlı ve inisiyatif sahibi olarak değerlendirmişlerdir. Çoklu analiz sonucuna göre, tıp doktoru olmak, mesleği seçme şekli ve mesleği yapmaktan duyulan memnuniyetten bağımsız olarak SKÖ ölçeğinden alınan puanı yükseltmektedir. PBQ-S ölçeğinden alınan puanlar açısından; mesleğini yapmaktan memnun olmayan kişiler bağımlı, paranoid ve borderline alt ölçeklerinden daha yüksek puan almışlardır.

Elde edilen bulgular, meslek seçiminde ve mesleki ruhsal hastalıklara yaklaşımda bilişsel şemalarla ilişkiyi araştıran çalışmalara ağırlık verilmesinin yararlı olacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıp doktoru, hâkim, mühendis, meslek seçimi, bilişsel şemalar.

ABSTRACT

The Relationship Between Cognitive Schemes and Choice of Profession

In this study, it was aimed to examine the relationship between cognitive schemes and choice of profession. A total of 104 judges, medical doctors and engineers, between the ages of 25-44, 41.3% of whom were women and 58.7% were men, participated in the study. Personal Information Form, PBQ-S (Personality Belief Scale Short Form), SCS (Social Comparison Scale) were used for data collection. 70.2% of the participants stated that they chose their profession with their own wishes and decisions, 12.5% with their environmental / family wishes and / or pressure, and 17.3% with their scores suitable for that school/field field and / or by chance. The rate of choosing their professions in judges and engineers with their own will and decision is higher than those of medical doctors. While 38.5% of the respondents reported that they chose their professions for their personal characteristics, this rate was lower in medical doctors compared to other professions. The mean scores of PBQ-S did not differ significantly according to the professions and the way they chose the profession ($p>0.05$). Medical doctors consider themselves more unsuccessful, lonely and undecided than judges and engineers. In the bivariate analyzes, those who reported that they chose their profession with an environmental / family effect reported that they felt more passive, unable to take initiative and were more excluded. Those who reported that they chose the profession because it was suitable for their personality traits evaluated themselves as loved, not alone, more active, more determined and initiative. According to the results of multiple analysis, being a medical doctor increases the score obtained from the SCS, regardless of the way of choosing the profession and the satisfaction with doing the profession. In terms of scores from PBQ-S; those who were dissatisfied with their profession scored higher than dependent, paranoid and borderline subscales.

Findings show that it would be useful to focus on studies investigating the relationship with cognitive schemes in the choice of profession and approach to occupational mental illnesses.

Key Words: Psychian, judge, engineer, choice of profession, cognitive schemas

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY

BİLDİRİM

TEŞEKKÜR.....

ÖZ..... iv

ABSTRACT..... v

İÇİNDEKİLER..... vi

TABLO DİZİNİ..... ix

KISALTMALAR..... x

GİRİŞ..... 1

1. BÖLÜM..... 1

1.1. Problem Durumu..... 1

1.2. Araştırmanın Amacı..... 2

1.3. Araştırmanın Önemi..... 3

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları..... 4

1.5. Araştırmanın Tanımları..... 4

2. BÖLÜM 5

KURAMSAL ÇERÇEVE, İLGİLİ ARAŞTIRMALAR..... 5

2.1. Bilişsel Şemalarla İlgili Tanımlamalar..... 5

2.2. Bilişsel Şemalarla İlgili Çalışmalar..... 5

2.3. Bilişsel Şemaların Biyolojik ve Nörolojik Yönü..... 12

2.4. Şema Alanları..... 14

2.5. Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi..... 15

2.6. Meslek Seçimi ve Gelişim Süreci..... 15

2.7. Mesleki Gelişim Kuramları..... 17

2.8. Sosyal Karşılaştırma Teorisi ve Meslek Gelişimi..... 19

2.9. Cinsiyet Açısından Sosyal Karşılaştırmalar..... 20

2.10. Mesleki Prestij Açısından Sosyal Karşılaştırmalar..... 21

2.11. İlgi Alanları Açısından Sosyal Karşılaştırmalar..... 22

2.12. Mesleki Gelişim Süreci..... 22

2.13. Meslek Seçimi ve Gelişim Kuramları..... 23

2.13.1. Mesleki Özellikler Teorisi..... 23

2.13.2. Mesleki Gelişim Teorisi.....	23
2.13.3. Sosyal Bilişsel Teori.....	24
2.13.4. Gelişimsel Öz Benlik Teorisi	26
2.14. Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler.....	26
2.15. Mesleğe Yönelim ve Yönlendirme.....	28
3. BÖLÜM.....	32
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	32
3.1. Araştırmanın Modeli.....	32
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem.....	32
3.3. Veri Toplama Araçları.....	35
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (Ek 2/1).....	35
3.3.2. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ) (Ek 2/2).....	35
3.3.3. PBQ-S (Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu) (Ek 2/3).....	36
3.4. Verilerin Toplanması	36
3.5. Verilerin Analizi	36
4. BÖLÜM.....	38
BULGULAR	38
4.1. Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan Alınan Puanların Mesleklere ve Seçilmiş Değişkenlerle Karşılaştırması.....	39
4.2. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden Alınan Puanların Mesleklere ve Seçilmiş Değişkenlerle Karşılaştırması.....	42
5. BÖLÜM.....	48
TARTIŞMA.....	48
6. BÖLÜM.....	51
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	51
6.1. Sonuç.....	51
6.2. Öneriler.....	51
KAYNAKÇA.....	53

EKLER.....	74
EK 1. AYDINLATILMIŞ ONAM VE BİLGİLENDİRME FORMU.....	75
EK 2/1 SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	76
EK 2/2 SOSYAL KARŞILAŞTIRMA ÖLÇEĞİ (SKÖ).....	78
EK 2/3 KİŞİLİK İNANÇ ÖLÇEĞİ-KISA FORM (PBQ-S).....	79
EK 3 İZİNLER.....	83
EK 4 İNTİHAL RAPORU.....	85
EK 5 ETİK KURUL ONAYI.....	87

TABLO DİZİNİ

- Tablo 3.1** Mesleklere Göre Yaş ve Cinsiyet Dağılımı
- Tablo 3.2** Mesleklere Göre Yerleşim Yeri Tipi ve Anne-Babanın Öğrenim Durumlarının Dağılımı
- Tablo 3.3** Mesleklere Göre Travmatik Yaşantı ve Sağlık Sorunu Yaşama Durumları
- Tablo 4.1** Mesleklere Göre Mesleği Seçme Şekli, Nedenler ve Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyetin Dağılımı
- Tablo 4.2** Mesleklere Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.3** Mesleği Seçme Şekline Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.4** Mesleği Seçme Nedenine Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.5** Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyete Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.6** Mesleklere Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ)nden Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.7** Mesleği Seçme Şekline Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ)nden Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.8** Mesleği Seçme Nedenine Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ)nden Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.9** Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyete Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ)nden Alınan Puanların Dağılımı
- Tablo 4.10** Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Toplam Puanıyla İlişkili Değişkenlere Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonucu

KISALTMALAR

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

PBQ-S: Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu

SKÖ: Sosyal Karşılaştırma Ölçeği

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Ruh sağlığı hizmetlerinin temel amacı, bireyin ruhsal iyilik halinin temel belirleyicileri olan bireyin yeterliklerinin farkında olmasını, ilişkilerinden doyum sağlamasını ve stresli yaşam olaylarında sağlıklı başa çıkma becerisi kazanmasını sağlamaktır (WHO, 2014). Yapılan çalışmalar, bilişsel şemaların insanın duygularını, davranışlarını ve bedensel süreçlerini etkilediğini, dolayısıyla sorunları tanımlama, başa çıkma yollarını belirleme, çevreye uyum sağlama ve çevreyi organize etmede etkili olduğunu göstermektedir (Türkçapar, 2018).

Genel olarak değerlendirildiğinde, çalışma yaşamı insanın fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hali ile yakından ilişkilidir. Meslek seçimiyle ilgili birçok çalışma olmasına rağmen, literatür taramalarında bilişsel şemaların meslek seçimi ile ilişkisi üzerinde bir çalışmaya rastlanmadığı için böyle bir çalışma yapılmaya karar verilmiştir. Gözlemlere dayalı olarak bilişsel şemalar ile meslek seçimi arasında güçlü bir bağlantı olduğu; meslek seçiminde, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde farklı değişkenlerin etkisinin olduğu bilinmekle birlikte, dünyada ve Türkiye’de seçkinliğini devam ettiren hukuk (hâkim ve savcılar), tıp doktorları ve mühendislik mesleğini uygulayan kişilerin bilişsel şemalarının incelenmesi bu araştırmanın konusu olarak belirlenmiştir.

1.1. Problem Durumu

Piaget, tıpkı yaşamı sürdürebilmek için organlara ihtiyacımız olduğu gibi zihnin de yaşamını sürdürebilmek için birtakım yapılara ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür. Bu yapıları gözlemlemek mümkün olmasa da hayata dair seçimler ve davranışlar bu yapılar hakkında fikir verebilmektedir (Senemoğlu, 2007). Bilişsel şemalar, bireyin dünyayı anlamak ve anlamlandırmak için geliştirdiği bilgisayar programları gibi

değerlendirilebilir. Çeşitli kuramcılar, temel bilişsel şemaları farklı şekilde kavramlaştırmıştır. Beck ve arkadaşları temel inanç adını verdikleri sevilme, başarı, iyilik olarak üç alan tanımlamışlardır. Young ve arkadaşları bilişsel şemaları bireyin çevresindeki sorunları anlama, çözme, dünyayla baş etme yollarını belirleyen ve organize eden yapılar olarak tanımlamışlardır (Türkçapar, 2018). Genetik, biyolojik ve çevresel faktörler, duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon, onay arayıcılık, bağımlılık, yetersiz özdenetim, cezalandırılma, tehditler karşısında dayanıklılık ve yüksek standartlar gibi bilişsel şemalar, insanın duygularını, davranışlarını, biyo-fizyolojik süreçlerini etkilemektedir (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2012).

Kuzgun (2004), bireylerin meslek seçimindeki etkenleri iki grupta incelemiştir. Bu faktörleri bir grupta yetenek, ilgi, değer gibi psikolojik faktörler, diğer gruptakileri ise, sosyoekonomik düzey, aile ilişkileri gibi sosyal faktörler olarak sınıflandırmıştır. Korkut Owen (2008) ise, bu etkenlere politik, ekonomik, yasal ve sisteme ilişkin özellikler (bölgesel yönetim farklılıkları, ekonomik parametreler, yasal düzenlemeler vb.) ve şans (sağlık faktörleri, doğal olaylar vb.) eklemiştir (Akt. Korkut Owen vd., 2012).

Bu çalışmada mesleğini aktif olarak uygulayan tıp doktoru, hâkim ve mühendislerin bilişsel şemalarını inceleyerek, meslek seçiminde bilişsel şemaların rolünü tartışmak amaçlanmıştır. Belirtilen üç meslek (tıp doktoru, hâkim, mühendis) insanlık tarihi kadar eskidir. Bu bölümlere giren, bu bölümlerde okuyan ve bu mesleklerde görev alan kişiler için meslek seçiminde olasılıkların ve tesadüflerin çok fazla da etkili olmadığı, daha bilinçli, daha kendinden emin, daha kararlı bir şekilde bu mesleği seçtikleri düşünüldükçe (Korkut Owen, 2008), bilişsel şemalarının karşılaştırılmasına karar verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Şemalar kişinin kendisi, diğer insanlar ve dünya hakkındaki inanç, beklenti ve varsayımlarını temsil eden zihinsel çerçevelerdir. Bilişsel şemalar, kişiliğin anlam yapısını oluşturur ve algı ve davranışı etkiler (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2012). Hâkimlik, yargı, adil olma, insanlar arasında kurallara uygun bir şekilde sorun olan konuların çözülmesi odaklı; tıp doktorluğu, acı, ıstırap çeken veya hastalık yaşayan

bireylere yardım odaklı, insanla ilişkili, ama farklı alan ve öncelikleri olan iki meslektir. Mühendislik ise doğrudan insandan çok, nesnel dünya ve o dünyanın insanlık açısından geliştirilmesine dönük bir meslektir. Bu araştırmada meslek seçimi ile bilişsel şemalar arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için hâkim, tıp doktoru ve mühendislerin bilişsel şemalarının karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı kapsamında belirlenen alt amaçları;

- Tıp doktoru, hâkim ve mühendislerin mesleklerini seçme nedenleri farklılık göstermekte midir?
- Bilişsel şemalar ile meslek seçimi arasında bir ilişki var mıdır?
- Tıp doktoru, hâkim ve mühendislerin bilişsel şemaları arasında farklılıklar var mıdır?
- Kişilik yapıları mesleklere göre değişmekte midir?
- Sosyo-demografik özellikler ile bilişsel şemalar arasında ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireylerin bilgi işleme süreçleri üzerinde anlamlı düzeyde etkili olan ve nispeten kalıcı özellikler gösteren zihin yapıları bilişsel şemalar olarak tanımlanmıştır. Zihinde duyuşsal bilginin yorumlanmasını etkileyen, bilginin uzun dönemli belleğe kodlanmasını biçimleyen, bellekte depolanmış bilginin yeniden işleme biçimini belirleyen ve davranışsal tepkiyi belirlemeye yardımcı olan organizasyonel yapılara zihinsel modeller de diyebiliriz. Şemalar olmaksızın algı ve bilgilerimizi organize etmemiz oldukça güç olmaktadır (Türkçapar, 2018).

Meslek seçimi kuramlarına baktığımızda, gelişimsel kuramlar ve klasik kuramlar meslek seçiminde kişilik yapılanmasının önemli olduğunu göstermektedir (Kuzgun, 2004). Bilişsel şemalar ve meslek seçimi arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu araştırmanın bulgularının bilişsel ve davranışsal psikoterapi alanında çalışmalar yapan klinik psikologlara, ruh sağlığı çalışanlarına ve rehber öğretmenlere önemli katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Seçilen üç meslekte (tıp doktoru, hâkim, mühendislikler) çok fazla uzmanlık alanı vardır. Hâkim ve savcıların kişiliklerinde farklılıklar olabileceği için sadece hâkimleri; tıp doktorlarında herhangi bir ayrıma gitmemeyi, mühendisliklerden de elektrik, makine ve inşaat mühendislikleri kapsama alınmıştır. Bu çalışma Türkiye'nin değişik illerinde görev yapan ulaşılabilir (elverişli/uygun/conveince) örnekleme yöntemiyle seçilmiş 25-40 yaşları arasında tıp doktoru, hâkim ve mühendisler ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla araştırma sonuçları genellenemez. Ayrıca bu araştırma verisi öz bildirim dayalı soru formu ve ölçeklerden elde edilecek bilgi ile sınırlıdır. Araştırma, kesitsel çalışma olması nedeniyle neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Nedenselliğin ortaya konulabilmesi için izleme çalışmalarının yapılması ve bu çalışmanın farklı örneklerde tekrarlanması yararlı olacaktır.

1.5. Araştırmanın Tanımları

Bilişsel Şemalar, zihinde duyuşsal bilginin yorumlanmasını etkileyen, bilginin uzun dönemli belleğe kodlanmasını belirleyen, bellekte depolanmış bilginin yeniden işlenmesini sağlayan ve davranışsal tepkiyi organize eden yapılardır (Rafaeli, Bernstein, Young, 2012).

Meslek, bir kimsenin hayatını kazanmak için yaptığı, kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan bilgi ve becerilere dayalı etkinlikler bütünüdür. Bu çalışma tıp doktoru, hâkim ve mühendislik mesleklerini içermektedir.

Meslek Seçimi, bireyin kendisine uygun olan meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip zihinsel, fiziksel yeteneklerini, becerilerini, ilgilerini, ihtiyaçlarını ve ekonomik durumunu göz önüne alarak seçim listesindeki seçenekleri belirlemesidir (MEB, 2016).

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Bilişsel Şemalarla İlgili Tanımlamalar

Zihinde duyuşsal bilginin yorumlanmasını etkileyen, bilginin uzun dönemli belleğe kodlanmasını belirleyen, bellekte depolanmış bilginin yeniden işlenmesini sağlayan ve davranışsal tepkiyi organize eden yapılar zihinsel modeller veya bilişsel şemalar olarak adlandırılmıştır. Bilişsel şemaların bilgi işleme süreçleri üzerine önemli derecede etkiye bulunduğu ve göreceli olarak kalıcı özellikte olduğu bildirilmektedir (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2012).

Bilişsel şemalar üzerinde yapılan çalışmalar, olayları bildiklerimize göre algıladığımızı ve şemalarımızda yer alan durumlara göre tepki verdiğimizi göstermektedir. Şemalarımız gerçekte edindiğimiz bilgilerin konulacağı bir yapıtaş, bir çerçevedir. Şemalar doğuştan gelen özellikler ile bebeğin yaşantılarının, deneyimlerinin etkileşimi sonucunda oluşur. Şema biçimindeki bilişsel gelişimde iki temel durum söz konusudur; Bunlardan biri, nesne ve durumların var olan şemaya uygun biçime getirilmesi; diğeri ise var olan şemaya uygun olmayan durumlarda yeni şemalar geliştirilmesi veya var olan şemanın yeni durumu da kapsayacak biçimde yeniden düzenlenmesi olarak değerlendirilir (Sadock, Sadock ve Ruiz, 2016).

2.2. Bilişsel Şemalarla İlgili Çalışmalar

Bilişsel şemalar ile ilgili çalışmalar 20. yüzyılın başında duyuşsal algı alanında (Head ve Holes, 1911) ortaya çıkmış ve daha sonra hafıza (Bartlett, Bartlett ve Kintsch, 1995) ve gelişme (Piaget, 1954) alanlarındaki çalışmalarla genişletilmiştir. Bilişsel şemalar ile ilgili erken dönem çalışmalarında bu kavram, ilk kez tecrübe edilen bilgileri yorumlamak

için bir temel teşkil eden birikmiş deneyim olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada tanımlanan şemaların ikinci bir temel özelliği de uyarlanabilirlikleri olmuştur; şemalar sürekli olarak yeni bilgilere göre değiştirilebilir ve geliştirilebilir şekilde saklanmaktadır (Piaget, 1954). Şemalar üzerine yapılan son çalışmalar temel özellikleri vurgulamaya devam ederken, potansiyel nöronal oluşumları da içerecek şekilde geliştirilmektedir (Ghosh ve Gilboa, 2014; Preston ve Eichenbaum, 2013; Kesteren vd., 2012). Bu çalışmalar, şemaların, benzer olayların üst üste gelen nöronal yolakların uyarılması yoluyla ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu görüşe göre, çoklu deneyimler için ortak olan unsurlar, ayrık olayları birbirine bağlayan birleşik bir nöronal ağ olarak hareket etmektedir (Eichenbaum vd., 1999). Zamanla, bellek ağındaki ortak noktaları temsil eden düğümler, bireysel bölümlere özgü unsurların biraraya gelmesiyle güçlenmektedir (Lewis ve Durrant, 2011). Bu nedenle şemalar, maksimum davranış esnekliğine izin vermek için çok çeşitli koşullarda öngörücü bilgiler içermektedir (Ghosh ve Gilboa, 2014).

Şema kavramı ilk olarak Bartlett tarafından önerilmiştir ve mevcut genel tanımda şemalar; belirli nesnelere, kavramlar veya olaylar hakkındaki tüm bilgilerimizi içine alan zihinsel temsil kalıplarını düzenlemektedirler (Bartlett ve Kintsch, 1995). Bu teori, eğer benzer bilgilerle tekrar tekrar karşılaşırsa veya bu bilgiler deneyimlenirse, sonunda genelleşmiş ve şematik bir temsil biçimine dâhil edildiğini iddia etmektedir. Bir şema, bireyin hayatının herhangi bir yönü hakkında kodlanmış bir beklenti olarak görülebilir; bu, belirli bir olayın hangi özelliklerine katıldığını, hangisinin gelecek için saklandığını ve alakasız olarak reddedildiğini belirtir.

Bilişsel davranışçı terapide kullanılan davranışsal yaklaşımlar, daha çok öğrenme kuramlarına dayalıdır. Görece olarak daha sonra eklenen bilişsel yaklaşımlarda, ağırlıklı olarak klinik ve uygulama kendini daha çok göstermektedir. Beck'in de söylediği gibi: "Klinik bilişsel kuram, bireyin bilişsel yapısını kavramlaştırırken ele aldığı bilişleri iki ana başlıkta inceler: bunlar otomatik düşünceler ve şemalardır. Şemaları da ara inançlar (altta yatan sayıltılar ve kurallar) ve temel inançlar olarak ikiye ayırmaktadır.

Bazı kuramcılar, anlama kolaylığı olması açısından otomatik düşünce, ara inançlar, kurallar ve temel inançlar olarak üçlü bir ayırım yaparlar. Bu üç grup (otomatik düşünceler, ara inançlar ve temel inançlar) bilişi iç içe geçmiş üç daire şeklinde

düşünülürse, en yüzeyde otomatik düşünceler, daha sonra ara inançlar ve en iç çekirdekte de temel inançlar yer almaktadır (Türkçapar, 2018).

Şemalarla ilgili Gerring ve Zimbardo da şöyle der: “Şemalar, insanlarla, nesnelere ya da durumlarla ilgili kavramsal çerçeveler ya da bilgi kümeleridir. Şemalar, çevrenizdeki yapılarla ilgili deneyimleriniz hakkında karmaşık genellemeleri kodlayan “bilgi paketleridir”. Bir şema, bizim çevremizdeki durumlarla ilgili ortalama deneyimlerimizi temsil eder. Her ne kadar çok kolay olmasa da, şemalarımız kalıcı/değişmez değildir; değişen hayat olgularına göre onlar da değişir. Şemalarımız, aynı zamanda, yalnızca bizim yeterince dikkat ettiğimiz detayları içerir. Dolayısıyla şemalar evrende fark ettiklerimizin bir yansımasıdır (Gerring ve Zimbardo, 2012).

Bütün bu çalışmalar ‘Şema Terapi’ yaklaşımının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şema Terapi, Young ve arkadaşlarının (2003), kişilik bozuklukları olan ve ayrıca geleneksel bilişsel terapiye cevap vermeyen veya tekrar kötüleşen hastalara daha etkili tedavi verme çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Şema terapi, bütünleştiren bir kurama ve yapılandırılmış ve sistemli bir yaklaşıma dayanır. Şema Terapi’nin bütünleştiren bir tedavi olmasından dolayı, bilişsel ve psikodinamik psikoterapi, nesne ilişkileri kuramı ve Geştalt psikoterapi gibi başka psikoterapi modelleri ile ortak yanları vardır ama hiçbir modelle tümden örtüşmez.

Çocuğun normal, gelişimsel ihtiyaçları karşılanmadığında (şema gelişimi sağlıklı olduğunda) uyum bozucu şemalar gelişir. Uyum bozucu şemalar, kendimizle, dünyayla ve diğer insanlarla ilgili sahip olduğumuz inançları içeren psikolojik yapılardır ki bunlar giderilmemiş temel çocukluk ihtiyaçlarının, kalıtsal mizacın ve erken dönem çevrenin etkileşiminden ortaya çıkarlar (Farell vd., 2011).

Şemalar, çocukluk döneminde filizlenen anılar, fizyolojik uyarımlar, duygular ve bilişlerden oluşur ve kişinin ömrü boyunca karmaşık bir hal alır. Bu şemaların sıklıkla çocuklukla uyumlu bir rolü vardır. Yetişkinlikte, her ne kadar kuvvetli bir şekilde muhafaza edilse ve sıklıkla kişinin bilinçli farkındalığında olmasa da, uyum bozucu şemalar hatalı, işlev bozucu ve sınırlayıcıdır (Farell vd., 2009).

Şemaların kişinin yaşamındaki çeşitli seçimlerini etkilemelerini bekleyebiliriz. Bu alanlardan birisi de doğal olarak kişinin yöneldiği mesleki alandır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı tanımlamaya göre ise “Meslek, bir kimsenin hayatını kazanmak için yaptığı, kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan bilgi ve

becerilere dayalı etkinlikler bütünüdür. İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için yaptığı, bir eğitim ve bilgi birikimi gerektiren ve tüm bu sürecin sonunda bireylerin kazandığı unvanın adıdır.” (MEB, 2016). Son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler ve değişimler karşısında birçok farklı meslek ortaya çıkmakta, bazı mesleklerin statüleri, iş olanakları ve ekonomik imkânları azalabilmekte, bu da bireylerin meslek tercihlerinde zorluklar yaşatabilmektedir. Gençlerin meslek seçiminde yaşadıkları zorlukları, üniversite tercihlerinde de yaşamaları söz konusu olabilmektedir.

Standart bilişsel davranışçı terapi (BDT) müdahalelerinin bazı problemlere yönelik sınırlamalarının ortaya çıkması, daha derin bilişsel yapılara veya “çekirdek şemalara” odaklanan ikinci nesil bilişsel tedavilerin gelişmesine yol açmıştır (James, 2001; Perris, 2000; Vallis, 1998; Young, Klosko, ve Weishaar, 2003;. Young, 1999). Bu yaklaşım başlangıçta kişilik bozukluğu olan bireylerle çalışmak için geliştirilmiş olmakla birlikte, daha geniş yelpazedeki klinik sorun ve bozukluklara başarıyla uygulanmıştır (Bamber, 2004; Schmidt vd., 1995; Stopa vd., 2001; Young vd., 2003).

Paradoksal olarak, bu model, insanların erken dönem uyumsuz şemalarını tetikleyen olaylara, durumlara ve ilişkilere çekildiğini (bilinçsizce) varsaymaktadır. Bunun amacının, çocuklukta yaşananlardan farklı bir sonuç üreterek, olayları psikolojik bir seviyede doğru olarak konumlandırmak için onları üreten kötü çocukluk deneyimlerini çoğaltmalarına izin vermek olduğu düşünülmektedir. Bu “yeniden harekete geçme” olarak bilinir ve temelde yatan erken dönem uyumsuz şemaları iyileştirmeyi amaçlayan psikolojik bir “kendi kendini iyileştirme süreci” olarak görülebilir (Levy, 1998; Young vd., 2003). Bu model, temel şemaların esnek ve ılımlı olduğu yerlerde daha kolay iyileştirilebileceğini ve sağlıklı işleyişinin ortaya çıkacağını öne sürmektedir. Bununla birlikte, şemaların sert ve aşırı oldukları yerlerde, şema iyileşmesi önlenir ve birey şemayı sürekli olarak yeniden harekete geçirmeye devam eder (Young vd., 2003). Bu model, bir erken uyumsuz şemanın sürekli olarak yeniden harekete geçmesinin ve iş bağlamında uyumsuz başa çıkma stratejilerinin, mesleki stres ve iş işlev bozukluklarının nedeni ve sürekliliğinde önemli bir faktör olduğunu ileri sürmektedir. Bu 'yeniden harekete geçme', özellikle kişilerarası alanda, bireyin burada ve şimdi geçmişten gelen zararlı ilişkiye geri dönmüş gibi başkalarıyla ilişkili olduğu yerlerde kendini gösterir. İş ortamları genellikle bu duruma katkı sağlar, çünkü erken aile ortamı ile çalışma durumu arasındaki analogiler çok sayıdadır. Örneğin, yöneticiler ve

denetçiler otorite yani ebeveyn benzeri figürler olarak görülebilir; meslektaşlar veya akranlar ise aile sistemindeki kardeşler olarak görülebilir. “Çalışanların” yoğun kişilerarası doğası, birçok bakımdan, erken dönem uyumsuz şemaların aktivasyonu ve yeniden harekete geçmesi için ideal ortamı sağlar. Özellikle sağlık çalışmaları, “umursadığımız” veya savunmasız ve bize bağımlı olanlara (tıpkı çocukların ebeveynlerine bağımlı olduğu süre gibi) bakacağımız bir senaryodur. Bu, birçok yönden, önceki aile dinamiklerini yeniden harekete geçirmek için ideal bir senaryo yaratır.

Çalışma ortamındaki yeniden harekete geçme hipotezini destekleyen çok sayıda araştırma bulgusu vardır. Bu araştırmalar, bazı erken dönem uyumsuz şema türlerine sahip kişilerin, yeniden harekete geçme amacıyla belirli kariyer türlerinden “etkilendikleri” fikrine dayanarak, erken dönem uyumsuz şemanın kariyer seçimini belirlemede önemli bir rol oynayabileceğini öne sürmektedir (Arthur, 2000; Bartnick vd., 1985; Borges ve Osmon, 2001; Eron, 1955; Furnham, 2012; Lowman, 1993; McManus vd., 1996; Merodoulaki, 1994; Peck, 1987; Pines, 2000; Price, 2006; Scandell, Wlazelek ve Scandell, 1997; Schneider, 1987; Sherman, 1996; Smart, Elton ve McLaughlin, 1986; Tremblay, Herron ve Schultz, 1986).

Erken dönem uyumsuz şema, meslek tercihi ve yeniden harekete geçme hipotezi arasındaki bağlantıları destekleyen ve gittikçe artan sayıda kanıt vardır. Bununla birlikte, araştırmalar şema odaklı mesleki stres modelinde (Bamber ve Price, 2006) kavramsallaştırılmış olmasına rağmen çok az sayıda deneysel çalışmaya konu olmuştur.

Şemalar, tanımı gereği, her bir birey için benzersiz ve kendine özgüdür, ancak aynı zamanda, sosyal klişelerin yaratılmasında olduğu gibi, bireyler arasında ortaklıklar olması muhtemeldir. Şema kuramcıları, her bireyin, bireyin kendi dünyasıyla etkili bir şekilde başa çıkmasını sağlayacak bir şema ve alt sistem oluşturduğunu iddia eder. Şemalar, bilginin hafızada nasıl temsil edildiğiyle ilgilidir ve bunların inşası ve erişimi ile ilgili araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Rumelhart vd., 1988).

Şemalar karmaşıklıkları basitleştirmek, işlemeyi arttırmak ve yeni verilerin değerlendirilmesini sağlamak gibi çeşitli pratik amaçlara hizmet ederler. Rumelhart ve Norman şemaların 5 temel özelliğini tanımlamıştır. Şemaların önceki deneyimler yoluyla edinilen tüm bilgileri temsil ettiğini ve temel bilgilerden soyut kavramlara kadar

her türlü bilgiyi birleştirebileceklerini ileri sürüyorlar. Şemalar, diğer şemalar ve alt şemaların mantıksal olarak ilgili sistemlerine bağlanabilirler. Şemalar, sabit veya değişken veri içerebilen bölümlere sahiptir ve bunlar, yaşamımızdaki belirli unsurları tanımaya çalışan bilişsel cihazlardır (Rumelhart vd.,1988).

Bilişsel çerçeveleri, şemaların tıbbi akıl yürütmeye nasıl dâhil edilebileceğinin bir temsili olarak görmek de mümkündür (Evans ve Gadd, 1989). Reçeteleme ve bu özellikleri içeren bir şema sistemi, hızlı ve verimli karar vermeyi kolaylaştırır. Bununla birlikte, şema sistemlerinin sadece bir çerçeve veya bağlam sağladığı ve karar verme sürecinin kendisini temsil etmediği belirtilmelidir.

Modern şema teorisyenleri, bireylerin yaşamları boyunca şemalar inşa etmeye veya uyarlamaya devam edebileceğini belirtmektedir (Fiske, 1992).

Piaget kişilerin bir olay bir nesne ya da bir davranışı kendi aklında nasıl organize ettiği ve sakladığını kavramsallaştırmak için şema kavramını öne sürmüştür. Kavram olarak şema eğitim, matematik ve mühendislik gibi alanlarda kullanılsa da işlev olarak psikolojinin alanıdır (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Bilişsel şemalar Beck tarafından kendimiz, diğerleri ve çevremiz hakkında çocukluk döneminden itibaren önemli durumlarla etkileşim sırasında geliştirdiğimiz inançların evrensel desenleri olarak tanımlanmıştır. Çekirdek şemalar, inanç sistemlerimizin en temel seviyesinde çalışır ve olay algılarımızı etkilemenin yanı sıra ara inançlara yol açar. Çoğu insan, algılanan materyalin önceden var olan şema yapılarına asimilasyonunu sağlayan ve yeni deneyimlere adaptasyonu kolaylaştıran nispeten pozitif ve esnek çekirdek şemalar geliştirir. Bununla birlikte, aşırı ve sert çekirdek şemaları bazı bireyleri travmatik uyarılarla karşı karşıya kaldıklarında semptomatoloji geliştirmeye yatkın hale getirebilir (Beck ve Beck, 1995).

Literatürdeki şema kavramı üzerine tartışmalar incelendiğinde, bilişsel şemaların farklı şekillerde yorumlandığı görülmektedir. Örneğin Chun ve Plass (1997) şemayı organize bilgi olarak tanımlarken, Chou insan beynindeki işlemleri yapan, toparlayan ve sunan iskelet yapısı işini yapan bilgi olarak tanımlamıştır (Chou, 2000). Winksel ise bilginin ne şekilde ortaya çıkarıldığını ve kullanımını belirleyen teori olarak tanımlamayı tercih etmiştir (Winksel, 2001).

İnsanlar yaşadıkları tecrübeleri belirli gruplara ayırır ve tecrübeler şemaları oluşturur. İnsanlar bir durumla karşı karşıya kaldıklarında şema devreye girer ve durumu tekrar

değerlendirmek zorunda kalmaz. Bilişsel şema bu şekilde aktifleşmiş olur (Beck, 1964). Kişinin, aile ve çevresi şemanın oluşmasında etkin bir role sahiptir. Şemalar çocukluk döneminde oluşturulmaya başlanır ve zamanla yeni tecrübelerden elde edilen bilgilerle geliştirilir. Şemaların bireylerin davranışlarını belirlemedeki rolü algılama, hatırlama, kıyas gücü ve duygulanım şeklinde kendini gösterir (Ramsay ve Rostain, 2014).

Bilişsel şemalar tecrübelerden elde edilen bilgileri özetleyerek çevreden alınan patternlerin yakalanmasıyla oluşturulan bilgi çerçeveleridir. Şemaların kesin doğası hakkında ciddi tartışmalar olsa da birçok mevcut teori birçok olayda kişisel ayrıntıları yansıtan özelliklere sahip olsa da kişilerde birçok olay için benzer süreçleri içeren patternlerin ortak olarak oluştuğunu göstermektedir. Bilişsel şemaların rolü aynı olaylarla birden fazla kez karşılaştığımızda netleşir. Bir olayla, bir mekânla ya da bir durumla daha önce karşılaşmamışsak zihnimiz o olayla ilgili kendimize özgü bir şema oluşturabilir (Preston vd.,2017). Bu şemalar daha sonra ortaya çıkan yaşantılar ve duygulanımlarla şekil değiştirebilir veya geliştirilebilirler. Şemalar, kişilerin yaşadığı bir durum ve olayın ne şekilde yapılandıracağını belirlerler. Bireyin uzun sürede sahip olduğu şemaların kişinin tüm davranışları üzerinde etkisi olacağı varsayılsa da şemaların bir kısmı kısa sürede de oluşabilmektedir (Hollon ve Kriss, 1984).

Rumelhart şema özelliklerini altıya ayırmıştır;

- Bilişsel şemalar durağan yapılardan çok sürekli değişen ve gelişen olgulardır.
- Bilişsel şemalar kendi başlarına ayrı ayrı konumlanmaz, bir diğer şemayı kapsayabilir ya da başka bir şema tarafından kapsanabilir.
- Bilişsel şemalar tüm soyut durumlar için geliştirilmiş basit veya karmaşık yapılardan oluşabilir.
- Bilişsel şemalar bir betimleme ögesi olmaktan öte tecrübelerimiz ve algı düzeylerimiz ışığında zihnimizde oluşturduğumuz bilgilerdir.
- Bilişsel şemalar oluşturulduktan sonra yeni tecrübelerle göre yeniden şekillendirilen dinamik bir sürecin ürünüdür.
- Bilişsel şemalar kendine gelen bilgileri yorumlayarak, uygun durumlara sokan ve değerlendirme içeren soyut bir kavramdır (Rumelhart, 1980).

Şemalar zihindeki bazı işlevleri kolaylaştırıcı ya da yapısal anlamda temelini oluşturabilir. Bu işlevler öğrenme, zihin haritaları oluşturma, çıkarımsal akıl yürütme, kavramların oluşturulması ve geliştirilmesi, kararlarımıza kılavuzluk etmek olarak sıralanabilir. Çeşitli görevler ve uyanların sürekli zihnimize hücum ettiği durumlarda bizde temeli olan bilgilerin zihne alınması ya da önceki bilgilerin üzerine inşa edilebilen bilgilerin hatırlanması genellikle daha kolay olur (Van Kesteren vd., 2013). Bu açıdan bakıldığında, daha önce bilişsel şeması zihninizde oluşturulmuş bir yapıya ait bilgilerin girişi daha hızlı ve daha kalıcı olabilmektedir. Örneğin metin okuma çalışmalarında önce kişilere tema ile ilgili ön bilgiler verildiğinde verilmediği durumlara göre daha iyi anlama ve daha uzun süreli hafıza bölümlerinde saklamayı arttırdığı gösterilmiştir. Katılımcılara yeni deneyimleri var olan bilgilere entegre etmeleri talimatı, hem orijinal hem de yeni kodlanmış içeriğin bellekte saklanma olasılığını arttırmaktadır (Forcato vd., 2010).

2.3. Bilişsel Şemaların Biyolojik ve Nörolojik Yönü

Beynin esnek yapısına rağmen, olumsuz yaşantıları ömür boyu hatırlayabilmesinin nedenlerini inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (French, 1999; Abraham ve Robins, 2005; Mermillod, Bugaiska ve Bonin, 2013; Kirkpatrick vd., 2017). Beynin, olumsuz durumları unutmaktan kaçındığı ve bilgilerin şemalara ya da bellek öğelerine saklayarak istikrar ve plastisiteyi dengelediği düşünülmektedir. Günlük yaşamda çoğu olayın benzerliğini koruduğu, bu nedenle de yeni bir durumla karşılaşıldığında ne olacağını tahmin etmemizi sağlayan bilgilerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Olayların ortak özellikleri hakkındaki bilgiler şemaların kilit noktasını oluşturmaktadır (Bartlett ve Kintsch, 1995; Piaget, 1954).

Şemaların işlevsel tanımı hakkında devam eden tartışmalara rağmen, şemaların birden fazla deneyimle oluşan ortak ilişkiler ve zamansal düzenlilikler hakkında ilişki bilgileri temsil ettiğini kabul etmektedir (Ghosh ve Gilboa, 2014). Mevcut teoriler, şemaların hiyerarşik olarak organize edildiğini ve deneyimler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri yansıttığını vurgulamaktadır (Gershman vd., 2017). Bir kez oluşturulduktan sonra, şemalar içinde kodlanan ilişkiler, diğer benzer deneyimlerin unsurlarıyla paylaştıkları özelliklere göre, olay öğelerinin özellikleri hakkındaki kararları

önyargılı hale getirebilmektedirler. Örneğin, bir kişi restoranda yemeğinin kalitesini soruyorsa, araştırmayı yapan kişinin restoranın yöneticisi olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Şemaların oluşumu ve ifadesi, klasik bilişsel gelişim teorilerinin temel ilkelerini içermektedir (Piaget, 1954). Bebeklikten itibaren, çocuklar hem bireysel olay öğelerini hem de deneyimli oldukları sırayı içeren ilişkisel anılar oluştururlar. Küçük çocuklar, tek bir deneyimden sonra ve bir olaya tekrar tekrar maruz kaldıktan sonra bu tür ilişkisel anılar oluşturmaktadırlar. Tse ve arkadaşları (2007) önceden var olan bir şema ile tutarlı olduğunda yeni hatıraların daha çabuk elde edildiğini göstermiştir. Tse ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalar, medial prefrontal kortekste (mPFC) ve ilgili bölgelerde plastisite ile ilgili genlerin aktivasyonunu göstererek, bunların hızlı kodlamaya katıldıklarını göstermektedir (Tse vd., 2011). Öğrenmenin, medial prefrontal korteks ve hipokampusun, öğrenilen kalıpları temsil yoluyla yansıttığı bir indeksleme ile yapıldığını ve hızlı kodlama, yeni ve tanıdık bilgilerin tekrarlanması aktivitesini artırarak oluştuğunu bildirmişlerdir. Farklı şemalardaki görevler için ayrı AC – ön hücre nöron setleri korunarak, katastrofik unutma olmadan çoklu şemalarında öğrenildiğini ortaya koymuşlardır.

Hem mekânsal bellek (Lee vd., 2016; Lloyd, Doydum ve Newcombe, 2009; Sluzenski, Newcombe ve Kovacs, 2006) hem de zamansal bağlantılar (Lee vd., 2016; Pathman ve Ghetti, 2014) erken çocukluktan yetişkinliğe doğru gelişmektedir. Örneğin, 11 yaşındaki çocuklar, bireysel olay dizileri için yetişkin gibi bellek özellikleri gösterirken (Lee vd., 2016), birden fazla olayda zamansal düzenlilikler hakkında bilgi edinme kapasitesi, yetişkinliğe kadar tam yeterliliğe ulaşmamaktadır (Schlichting vd., 2017). Ayrıca, olay anlatılarının paralel gelişimsel çalışmaları, küçük çocukların yetişkinlere benzer şekilde geçmiş deneyimlerine dayanarak olay senaryoları oluşturabildiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, bu tür senaryoların karmaşıklığı çocuklar ve yetişkinler arasında da farklılık göstermektedir. Küçük çocuklar, bireysel olaylar ve bazı genel özellikler hakkında ilişkisel anılar oluşturuyor gibi gözükse de, bilgileri tam teşekküllü olay şemalarını kapsamamaktadır (Price ve Goodman, 1990).

Araştırmalar, bellek temsillerinin organizasyonunun, gelişim boyunca, hatıraları bireysel olarak işleyen ve depolayan katı bir sistemden, yetişkinlikte daha esnek bir sisteme dönüştürdüğünü söylemektedir. Sözü edilen bilgi şemaları, öngörücü karar

vermeyi desteklemek için çoklu bölümler arasındaki ortaklıkları ve farklılıkları temsil etmektedirler (Brainerd, Holliday ve Reyna, 2004; DeMaster, Coughlin ve Ghetti, 2016; Lukowski, Wiebe ve Bauer, 2009; Murty, Calabro ve Luna, 2016; Sloutsky ve Fisher, 2004; Schlichting vd., 2017).

Çocuklar küçük yaşlarda zamansal bağlantıları ve düzenlilikleri ortaya koymaya başlasa da (Saffran, Aslin ve Newport, 1996), zamansal şema oluşumu için kritik olan bağlanma ve farklılaşma mekanizmaları, hipokampusun ve prefrontal korteksin uzun sürede olgunlaşması nedeniyle yetişkinliğe kadar tam gelişmemektedir (Daugherty vd., 2016; DeMaster vd., 2016; Ostby vd., 2009) (Giedd, Schmitt ve Neale, 2007; Gogtay vd., 2004; Reiss vd., 1996). Çocukların genelleme yetenekleri yaşamın erken dönemlerinde belirgindir (Booth ve Waxman, 2002; Quinn, Eimas ve Rosenkrantz, 1993) ve çocuklar hafızaya dayalı kararları yönlendirmek için önceki deneyimlerini kullanmada yetişkinlerden daha az esnektir. Bilişsel alanlardaki gelişimsel değişim, hipokampusun olgunlaşması ve prefrontal korteksle etkileşimi ile teorik olarak bağlantılıdır (Bauer, 1996; Eichenbaum, 1997; Murty vd., 2016; Tulving ve Schacter, 1990). Bu görüşe uygun olarak, öğrenme konularını işleyen son çalışmalar, yeni seçimlere rehberlik etmek için öğrenilen bilgileri kullanma yeteneğinin, ergenlikte artmış hipokampal - prefrontal etkileşimi ile birlikte ortaya çıkmaya başladığını ve yetişkinlikte dönüşmeye devam ettiğini göstermektedir (Voss vd., 2015). Bütün bu çalışmalar yeni bilgilerin kazanımını artırmak için nöromodülatör alanın kullanımını, nöromodülasyonun pekiştirme sırasında etkinliklerini şekillendirdiğini ve önceliklendirdiğini göstermektedir (Atherton, Dupret ve Mellor, 2015; Hasselmo, 1999).

2.4. Şema Alanları

Kavram olarak şema bilişsel ve gelişimsel çalışmalarda deneyim veya gerçeklik üzerine yükleme yapılan örüntüler olarak tanımlanabilir. Şema durum ya da nesnelerin soyut temsilcisi ve en dikkat edilen nesnelerin bir yansımasıdır diyebiliriz. Şema alanlarının bilinmesi bireyin tepkilerinin ne olacağını gösterilmesinde etkilidir (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2012).

Genel anlamda Young çocukluk ve ergenlik dönemlerinde oluşan şemaları, bireyin çocukluk döneminde içinde bulunduğu aile ortamı ve yakın çevresinin yansımaları ve o dönemde gelişen çevreye uyum sağlaması açısından gerçekçi ve işlevsel olarak tanımlamıştır. Fakat herkeste gelişen buna benzer şemalar değişen koşullar

karşısında ilerleyen yaşlarda uyum bozucu duruma gelebilmektedir. Psikopatolojinin artmasına neden olabilen erken dönem uyum sağlayamama şemalarının, panik ataklara, depresyona, yalnızlığa, sürdürülemez ilişkilere, iş performansının düşmesine, alkol ve benzeri maddeler kullanımına, aşırı yemek yemeye, ülser ve uykusuzluk benzeri psikomatik sorunlara dolaylı veya doğrudan yol açabileceğini dile getirilmiştir (Young ve Klosko, 1994).

2.5. Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi

Meslek seçimini etkileyen birçok değişken vardır. Super ve Knasel (1981) bu etmenleri; biyolojik (yaş, cinsiyet, fiziksel özellikler vb.), sosyolojik (duygular, değerler, baskılar, sosyal sınıf), psikolojik (tutum, değer ve yetenekler), ekonomik (ailenin ekonomik düzeyi, ülkenin ekonomik durumu), politik (mesleğe başlama olanakları, eğitim ve gelişim fırsatları) ve şans (doğal afetler, beklenmedik olaylar vb.) ile ilgili etmenler şeklinde sınıflandırmıştır. Bazı durumda meslek seçimi bu faktörlerin tamamının bir sonucu olarak yapılabileceği gibi, kimi durumlarda da bu unsurlardan biri bile tek başına meslek seçiminde belirleyici olabilmektedir. Örneğin Owen ve arkadaşlarının (2012) yaptığı bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin okudukları bölümü seçme nedenleri arasında ilk dört nedenin alana duyulan ilgi, alınan puanın bu bölüme yetmesi, alanın kişilik özelliklerine uygunluğu, iş bulma olanağının yüksekliği olduğu belirtilmektedir. Çelik ve Üzmez (2012) de benzer şekilde yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin başkalarının tavsiyelerini alarak, yeteneklerine uygun iş ortamı seçtiklerini saptamışlardır.

2.6. Meslek Seçimi ve Gelişim Süreci

Bir bireyin toplumsal hayatını en üst düzeyde etkileyen faktörlerin başında bireylerin meslekleri gelmektedir. Ünlü sosyologlardan Hauser ve Warren bireyin mesleğinin önemini şu şekilde ifade etmişlerdir: “Bir bireyin meslek seçimi aile yaşamı ve ev yaşamının ötesinde en önemli sosyal ve ekonomik rol belirleyicisidir” (Hauser ve Warren, 1997). Meslek seçimi yalnızca sosyal ve ekonomik roller bakımından önemli değildir, ayrıca iş yaşamı içerisinde geçirilen vakit diğer ortamlarda geçirilen vakitle karşılaştırıldığında da meslek seçiminin önemi anlaşılabilir. Bireyler hemen

hemen dünyanın her yerinde zamanlarının büyük bölümünü iş hayatları içerisinde geçirir (Park, Kim ve Han, 2017; Saad, 2014).

Sosyo-kültürel bağlamda bireyin kimlik inşası sürecinde mesleğin rolü, Baumeister ve Muraven tarafından “kişinin kendi çerçevesine ve kendi görünümüne en uygun olanını seçerek kendinde olan en iyi özelliklerin bu şekliyle algılanmasını sağlamak” olarak tanımlanmıştır (Baumeister ve Muraven, 1996). Meslek seçiminin prestij ve toplumsal cinsiyet rollerinin yanında kişilerin ilgi alanları ve sosyal konumlarının meslekleri ile nasıl eşleştiği de çok önemlidir (Gottfredson, 1978).

Mesleğe yönelmede kariyer seçimini yapma süreci, bireylerin belirli mesleki seçenekler ve kariyer yolları konusundaki mevcut tercihler ve kısıtlamalar çerçevesinde karar verdikleri iç içe geçmiş inanç ve olaylara dayanmaktadır. Çoğu çalışmada, kariyer kararlarından önce bireysel becerilerin önemi vurgulanmaktadır. Örneğin, sosyo-psikolojik yaklaşımın temsilcileri, gençlerin bilişsel yeteneklerinin kariyer seçimlerine önemli katkı sağladığını, bireylerin meslekleri yeterlilikleriyle eşleşip eşleşmediğini değerlendirdiklerini göstermektedir (Bandura, 1986). Bireylerin motivasyonu ve eylemlerini geniş kapsamda değerlendirdiği teorisinde Bandura, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin birbirine bağımlılığını vurgular ve böylece kişisel ve sosyal değişimi açıklamak için bilişsel kendini yansıtma ve kendini düzenleme süreçlerini ele alır. Bunu yaparak, insanların çevrelerindeki sosyal faktörleri “gözlemleyerek öğrenme” yoluyla davranışlarında ustalaştığını vurgulamaktadır. Eylem odaklı öğrenme, ortamının bireylerin davranışlarını belirli bir yöne yönlendirdiğini söyler. Bilişsel öğrenme, psikolojik faktörlerin bireysel davranış üzerindeki etkisini içerir. Bu, dış ve iç (psikolojik) yönlerin etkileşimi ile sonuçlanır ve bireylerin belirli bir görev alanındaki veya çalışma alanındaki öz-yeterliliklerine katkıda bulunur. Bandura'ya göre, gençler kendi öz yeterliliklerine bağlı olarak mesleki kararlarını vermektedirler. Ayrıca, mevcut psikoloji temelli teoriler, belirli mesleki alanlarla eşleştirilecek olan karakter özelliklerinin ve kişisel özelliklerinin önemine vurgular yapmaktadır.

Yapısal yaklaşımın temsilcileri, sosyal sınıf ilişkisi, aile geçmişi, yaşam bağlamı ve eğitim düzeyi gibi kariyer seçimi göstergelerini incelemiştir. Ferry (2006), gençlerin kariyer tercihlerini şekillendirmede ailenin ve toplumun önemini vurgulamıştır. Ferry (2006) 'ye göre, aile, okul ve topluluk kültürü arasındaki ilişki kritik bir rol oynamaktadır. Gençler, gözlemledikleri bu kariyer seçeneklerini toplum içinde mümkün olduğu kadar

arzu edilen modeller olarak görür ve bunları “ideal” meslekler olarak tanımlar. Aynı zamanda, istenen bir mesleğe giden yolda kaynakları bir engel olarak algırlar. Bu özellikle işçi sınıfı ailelerinden gelenler için geçerlidir (Ferry, 2006). Diğer çalışmalar da benzer sonuçlara varmakta ve gençlerin kariyer tercihlerini oluşturmada aile desteğini ve akrabalar tarafından teşvik edilmesini öğretici olarak görmektedir (Hess, Ittel ve Kuhl, 2006; Watt vd., 2012). Ayrıca, genel bir çerçeve olarak sosyalleşme, kariyer seçimlerini, gençlerin kendi dünyalarını sosyalleşme koşullarıyla eşleştirecek şekilde etkilemekte ve böylece kariyer tercihlerini yönlendirmektedirler (Selk, 1984).

Stevens ve Walker (1993), yaş, etnik köken ve önceki deneyim gibi diğer demografik faktörlerinde önemini gösteren araştırmalar yapmışlardır. Fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik konularında deneyimin varlığının, kadınlar ve erkekler arasında meslek seçiminde farklılıklara neden olduğu bildirilmiştir (Sadler vd., 2012). Ayrıca araştırmacılar, istenilen mesleğe giden yolda, başarı beklentisinin veya bireysel engel algılarının önemli rol oynayabileceğini ortaya koymuştur (Parsons, 1977). Ek olarak, eşitsizlik araştırması sosyal kökenin mevcut kariyer seçeneklerini kısıtlayan önemli bir faktör olduğunu söylemektedir.

2.7. Mesleki Gelişim Kuramları

Festinger (1954) tarafından ortaya atılan sosyal karşılaştırma teorisine göre insanların özellikle belirsizlik durumlarında kendilerini algılayabilmek için kendilerini başkalarıyla karşılaştırarak ya da özdeşleştirerek kendileriyle ilgili daha fazla bilgiye erişmeye çabaladıkları ve bu durumun mesleği seçmede de önemli rol oynadığını bildirmiştir (Festinger, 1954). Karşılaştırma yapan birey, karşılaştırma odağındaki bir özelliği kendine görür ya da kendinde olmasını istediği bir özelliği karşılaştırma yaptığı kişinin mesleğinden kaynaklandığını düşünürse, karşılaştırma odağını sevmeye ve ilgi duymaya başlar. Buna karşın karşılaştırma yapan bireyde benzerliklerin ötesinde farklılıkları da ön planda duruyorsa, fikirler eylemler ya da yetenekler düzeyinde bir ayrışma olduğu fark edilirse karşılaştırma odağına olan ilgi zamanla azalacak ve başka karşılaştırma odakları oluşturulacaktır.

Gottfredson (2005), mesleki prestij, cinsiyet ve ilgi alanlarının karşılaştırma odakları üzerinde ciddi etkileri olduğunu ve bunlardan bağımsız karşılaştırma odaklarının

oluşmayacağını belirtmiştir. Sosyal karşılaştırma teorisine göre, meslek seçimi yapılmadan önce mesleğin sosyal konumunun incelendiğini, ancak sonrasında yüzleşecekleri sorunlara karşı hazırlıksız olduğu bildirilmiştir.

Sosyal karşılaştırma teorisi zaman içerisinde birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve alanda birçok araştırma yürütülmüştür. Kanslerle mücadelede (Van Der Zee, Buunk, Sanderman, Botke ve Van Den Bergh, 1999), akademik başarıda (Blanton, Buunk, Gibbons ve Kuyper, 1999) ve mesleki memnuniyet düzeylerinde (Buunk, Schaufeli, ve Ybema, 1994) sosyal karşılaştırmanın rolü üzerinde araştırmalar yürütülmüştür (Buunk ve Gibbons, 2007; Buunk ve Mussweiler, 2001).

Bireylerin neden sosyal karşılaştırmalar yaptığı ile ilgili araştırmalar bize üç ayrı ana sebebe bağlı sosyal karşılaştırmaların yapıldığını göstermektedir: kendini değerlendirme, kendini geliştirme ve kendini yüceltme (Buunk ve Gibbons, 2007; Helgeson ve Mickelson, 1995). Bir görevi yerine getirebilmeyi isteyen bir birey kimlerin o görevi bitirip bitiremeyeceğini belirlemeye ve o kişilerle kendini karşılaştırarak kişisel potansiyelini belirlemeye eğilimlidir. Karşılaştırma her zaman kişinin kendinden üstün olanlarla kendini karşılaştırması şeklinde olmayıp, çoğunlukla kendinden daha kötü durumda olanlara da yönelebilmektedir. Bu şekilde yapılan bir karşılaştırmada kişi kendini farklı ve hatta daha iyi görmeye eğilimli olacaktır.

Wheeler ve Miyake (1992), bireylerin günlük yaşamlarında sosyal karşılaştırmaların rolü üzerine yürüttükleri araştırmalarında katılımcılara iki hafta boyunca günlük hayatta yaptıkları karşılaştırmaları kaydetmelerini istemişlerdir. Çalışmada, karşılaştırma odaklarının nasıl belirlendiği, karşılaştırma konularının ne olduğu ve bu karşılaştırmalar sonucunda etkili çıktılarının ne olduğu ölçülmüştür. Sonuçta karşılaştırmaların en önemli amacının, kişinin kendisi hakkında daha derinlikli bilgi sahibi olması olduğu bulunmuştur. Ayrıca araştırmacılar, bireylerin kendinden daha yukarıda konumlandıkları kişilerle yaptıkları karşılaştırmaların mesleki gelişimi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu araştırmışlardır. Bu noktada bu tür karşılaştırmaların kişinin ilham aldığı ve olmak istediği kişilerin karşılaştırma odağı olarak belirlenmesine yardımcı olduğu görülmüştür (Gibson, 2004; Gibson ve Lawrence, 2010; Lockwood, 2006). Li ve arkadaşları (2015) tarafından yürütülen bir çalışmada, sosyal karşılaştırmaların meslek seçimi üzerine etkisi irdelenmiştir. Bilgisayar tabanlı bir deney tasarımı oluşturulmuş, çalışmaya başlamadan önce mesleki değer yargılarına

yönelik 30 soruluk bir anket uygulanmıştır. Öğrenciler sosyal karşılaştırma yapanlar ve yapmayanlar olarak iki gruba ayrılmış, kişilere sosyal karşılaştırmalar ile ilgili manipülasyonlar yapılmış ve mesleki seçim senaryoları üzerinden sorular sorulmuştur. Araştırma bulgusu, öğrencilerin sosyal karşılaştırmalardan etkilenmiş olmaktan pişmanlık duyulduğunu göstermiştir (Li, Hou ve Jia, 2015).

Eğitim psikolojisi araştırmacıları öğrencilerde sosyal karşılaştırmaların okul öncesi dönemden başladığını ve yaş arttıkça sosyal karşılaştırmaların daha da arttığını gözlemlemiştir. Öğrenciler çevresiyle ilgili daha derinlikli bilgiye sahip oldukça cinsiyete, etnik kökenlerine ve sosyo-ekonomik sınıflarına göre yeni karşılaştırma hedefleri bulmaya eğilimlidirler. Eğitim psikologları sosyal karşılaştırmaların akademik performansı arttırdığını, motor becerileri geliştirdiğini, dışsal motivasyonu, okul ile ilgili kaygı düzeylerinin dikkat ve görev yürütümünü arttırdığı izlemiştirler. Yaş ilerledikçe sosyal karşılaştırmaların arttığı gözlenmiştir. Çünkü kişiler okul yıllarında uzun zaman geçirmekte ve sosyal çevreleri bu dönemde genişlemektedir. 920 dokuzuncu sınıf öğrencisiyle Blanton ve arkadaşlarının 1999 yılında yaptıkları araştırmada öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (181) davranışlar ve akademik başarı açısından sosyal karşılaştırma yaptıkları gözlemlenmiştir (Blanton vd., 1999).

2.8. Sosyal Karşılaştırma Teorisi ve Meslek Gelişimi

Heslin'in (2003) yürüttüğü bir çalışmada, işletme yüksek lisansı öğrencilerine mesleki başarıların belirlenmesinde sosyal karşılaştırma kapsamında referans kriterleri nasıl belirledikleri araştırılmıştır. Oluşturulan sosyal karşılaştırmalarda kullanılan referans kriterlerinin diğer referans kriterlerine benzediği, ekonomik referans değerlerinin beklenenden yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Oldham ve arkadaşları, imalat sektöründe çalışan 130 kişiyle bir araştırma yürütmüşlerdir. Çalışanlardan işlerinin karmaşıklığını nasıl değerlendirdiklerini ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcılara, kendilerinin meslekleri ile ilgili bir yargıya varırken karşılaştırma eğiliminde olup olmadıkları ve kendi mesleklerinin karmaşıklığını değerlendirmeleri istendiğinde, katılımcıların yüzde 38'i işlerinin karmaşıklığını belirlerken diğer çalışanların çalışma saatlerini referans alarak cevap verdikleri belirlenmiştir (Oldham vd., 1982).

Steil ve Hay'ın (1977) yaptıkları çalışmada 60 kişilik bir gruba erkek egemen prestijli mesleklerle ilgili kişilerin sosyal karşılaştırma düzeylerini belirlemeyi amaçlamışlardır (Steil ve Hay, 1997). Katılımcılara işleriyle ilgili bazı özellikler sorulduğunda kendi cinsiyetindeki ve diğer cinsiyete göre daha iyiyim, daha kötüyüm veya eşitim şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde cinsiyete bağlı yaklaşımın meslek seçiminde ve gelişiminde önemli olduğu bulunmuştur. Sosyal karşılaştırmanın bir bireyin yaşamının tam merkezinde olduğu, sosyal karşılaştırmaların birçok düzeyde kişinin mesleki kaygılarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Buunk ve Gibbons, 2007).

Bu çalışmalara benzer olarak birçok araştırmacı sosyal karşılaştırmaların mesleki gelişim sürecinde iş yerinde sergilenen davranışlarla ilişkisini araştırmışlardır. Örneğin; Michinov (2005), kendilerini diğer çalışanlarla karşılaştırarak daha iyi veya daha kötü olduklarını belirlemelerini isteyen bir araştırma yürütmüştür. Bu çalışmada sosyal karşılaştırma yapan bireylerin mesleki memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu ve tükenmişlik düzeylerinin daha az olduğu bulunmuştur. Michinov'un çalışması sosyal karşılaştırmanın mesleği uygulama sırasında da meslek seçimindeki etkisine benzer olarak önemli düzeyde olduğunu göstermektedir (Michinov, 2005).

Literatür ayrıntılı incelendiğinde organizasyonel ve mesleksel dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, sosyal karşılaştırmaların meslek algısı, meslek seçimi, gelişimi ve profesyonel çıktılarla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Grote ve Hall, 2013; Li vd., 2015). Genel olarak, öğrencilerin sosyal karşılaştırmaları önemli düzeyde yapmakta olduklarını ve bu karşılaştırmaların meslek seçimlerini ve gelişimlerini etkilediğini göstermektedir (Régner, Escribe ve Dupeyrat, 2007; Régner, Huguet ve Monteil, 2002).

Sosyal karşılaştırmaları etkileyen faktörlerin bilinmesi yapılacak tartışmalar açısından önemlidir.

2.9. Cinsiyet Açısından Sosyal Karşılaştırmalar

Cinsiyetin sosyal karşılaştırmalarda etkili bir değişken olduğu literatürde sıklıkla vurgulanmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bazı mesleklerin bazı cinsiyetlerce daha iyi yapılacağı veya bazı cinsiyetlere daha uygun olduğu fikrini doğurmaktadır. Yapılan araştırmalara göre sosyal karşılaştırmaların yapılması sırasında kişilerin karşılaştırma

göstergesi olarak benzer cinsiyetteki bireyleri seçtiği gözlemlenmiştir (Suls, Gaes ve Gastorf, 1979). Lockwood'un 2006 yılında 87 öğrenciyle yaptığı bir çalışma bireylerin sosyal karşılaştırmayı nasıl cinsiyete özgü şekilde yaptığını göstermesi açısından önemlidir. Araştırmaya başlamadan önce öğrencilere bir gazete makalesinden aynı üniversitedeki bir öğrencinin elde ettiği kariyer başarısıyla ilgili bir hikâye okunmuştur. Ardından öğrencilere akademik ve mesleki tercihlerini sorgulayan anket form dağıtılmıştır. Bir kadının başarısına ait gazete makalesi okunan kişilerden erkeklerin etkilenmediği, kadınların ise anlamlı ölçüde etkilendiği gözlemlenmiştir (Lockwood, 2006). Cinsiyetin meslek seçimindeki veya meslek gelişimindeki rolü üzerine yürütülen çalışmalarda bilimsel, teknolojik, matematiksel ve mühendislik işlerinde erkek egemenliği olduğu görülmektedir (Cheryan vd., 2011; Downing, Crosby ve Blake-Beard, 2005; Sonnert, Fox ve Adkins, 2007).

2.10. Mesleki Prestij Açısından Sosyal Karşılaştırmalar

Literatürdeki birçok çalışma mesleki prestijin meslek seçimi ve meslek gelişiminde çok önemli bir rolü olduğu üzerinde durmuştur. Cinsiyet algısıyla mesleki prestij konuları birbirinden net olarak ayrıştırılamasa da mesleki prestijin cinsiyet algısından daha önemli bir etmen olduğu bildirilmiştir. Meslek seçimindeki en önemli belirleyicinin o mesleğin bireylere sunacağı sosyal statü olduğu bildirilmiştir (Lee ve Rojewski, 2009). Ayrıca başka araştırmacılar da meslek seçiminde bireylerin yüksek sosyal statülere olan arzusunun meslek seçimindeki kararlar üzerinde önemli etkisi olduğunu göstermiştir (Buunk ve Ybema, 1997; Régner vd.,2002).

Bireylerdeki prestij algısı o meslekten kazanılan ücretler, anne babanın eğitim düzeyleri ve mesleklerinden önemli düzeyde etkilenmektedir (Hannah ve Kahn, 1989). Mesleklerin elde ettiği prestij, karşılık geldiği sosyo-ekonomik sınıfla yakından ilişkilidir. Bir meslek grubunun daha yukarıda bir sosyal sınıfa karşılık geldiği düşünülürse, kişilerin o mesleği tercih etme arzuları daha üst düzeyde olacağı bildirilmiştir. Diğer yandan meslek hayatına başladıktan sonraki eğitim ve araştırma faaliyetlerinin mesleki prestij algısıyla yakından ilişkili olduğu öne sürülmüştür (Gray ve O'Brien, 2007). Daha üst mevkilere yükselme, promosyonlar elde etme gibi arzular da mesleki prestijle

yakından ilişkili kavramlardır. Mesleki beklentilerin toplumsal cinsiyet algılarından daha önemli düzeyde mesleki prestij algılarından etkilendiği gösterilmiştir (Gibson ve Lawrence, 2010).

2.11. İlgi Alanları Açısından Sosyal Karşılaştırmalar

Meslek seçiminde, karşılaştırma ölçütlerinden birinin de ilgi alanları olduğu gösterilmiştir. Festinger'in 1954 yılında ortaya attığı sosyal karşılaştırma teorisine göre, mesleki statünün kendi kişisel ilgilerini benzer ilgileri olan kişilerle yapılan karşılaştırmalarla gelişeceği vurgulanmıştır (Festinger, 1954). Yapılan araştırmalarda bireylerin ilgi alanlarının benzeşmesinin kişilerin aynı kariyer basamaklarını tırmanmak için motive edici olduğunu bildirmişlerdir (Gibbons ve Buunk, 1999; Helgeson ve Mickelson, 1995).

2.12. Mesleki Gelişim Süreci

Mesleği kendi ilgi ve tecrübelerine göre seçen kişilerin içsel memnuniyet ve mutluluğu yakalama olasılıklarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. 20. yüzyılın başlarında ortaya atılan bu fikirler zamanla ciddi ilgi uyandırmış ve bu alanda yapılan çalışmalara hız verilmiştir (Brown, 2002).

2.13. Meslek Seçimi ve Gelişim Kuramları

Mesleki gelişim 1976'da Hansen tarafından ömür boyu devam eden kişinin kendi hakkında işi ve eğitimsel aktiviteleri hakkında bilgi edinme, bilgiyi işleme süreçlerine odaklanan gelişimsel tecrübelerin tümü olarak tanımlanmıştır. Son 75 yılda meslek gelişimi ile ilgili sayısız teori ortaya atılmış, ancak yapılan çalışmalar 4 ana teori üzerinden ilerlemiştir.

Bu teorileri şu şekilde gruplandırmak mümkündür.

1. Özellik Faktörü - Kişisel özelliklerin mesleklerle eşleştirilmesi - Frank Parson's (1920'ler)

2. Psikolojik - Çalışma ortamı ile eşleştirilen kişilik tipleri - Holland (1980'ler)
3. Karar - Durumsal veya sosyolojik - Bandura (Öz Yeterlilik-1970'ler)
4. Gelişimsel - Yaşam boyu öz benlik algısı - Super (1950'ler)

2.13.1. Mesleki Özellikler Teorisi

Parson 1909 yılında yazdığı meslek seçimi ve gelişim alanındaki öncü kitaplardan biri olan "Bir Meslek Seçmek" isimli kitabında mesleğini kendi seçen bireylerin diğer bireylerden daha mutlu olabileceğini öne sürmüştür (Parsons, 1909). Bir insanın kendi mesleğini tam anlamıyla seçebilmesi için üç önemli faktör hakkında yeterli bir bilgiye sahip olması gerekmektedir. İlk faktör, tutumlar, yetenekler, ilgi alanları, hedefler, kaynaklar ve sınırlamalar da dâhil olmak üzere bireyin açık bir şekilde kendini tanımasıdır. İkinci faktör; gereksinimler, başarı koşulları, avantajlar ve dezavantajlar, ücretler ve kariyer fırsatları hakkında bilgi sahibi olmaktır. Üçüncü faktör, alternatif iş kollarındaki potansiyel müşterileri tanımlamaktadır.

Ardından, meslek seçiminin gerçeklik faktörü, eğitim sürecinin etkisi, duygusal faktör ve bireysel değerlerden etkilendiğini kabul eden Ginzberg, Ginsburg, Axelrad ve Herma Teorisi (1951) gibi birkaç teori ortaya atıldı. Üç aşamadan sözedilir, bunlar; fanteziler evresi, geçici evre ve gerçekçi evre. Fantezi aşamasında, çocuk herhangi bir meslek seçimini sürdürmekte özgürdür. Varoluş yıllarından başlayarak ve lise boyunca devam eden genç kişi, meslek seçiminde kendi çıkarlarını, kapasitesini ve değerlerini daha da tanımlar. Sürecin kümülatif etkisi, ergenin kariyer seçim sürecine başladığı, bu seçimin sonuçlarını ve sorumluluğunu kabul eden geçiş sürecidir. Ergenliğin ortalarından genç yetişkinliğe kadar uzanan gerçekçi aşama, fikirleri keşfetmeyi ve mesleki tercihlerin daha anlamlandırılabilir hale getirilmesi dönemidir (Ginzberg vd., 1951).

2.13.2. Mesleki Gelişim Teorisi

Kariyer seçimi ile ilgili en önemli teorilerden birisi John Holland tarafından ortaya atılmıştır. Holland altı ayrı kişilik ve ilgi tipi tanımlamış ve bu kişilik tiplerine sahip olan kişilerin bazı meslek türlerine yönelme durumunun daha güçlü olacağını ön görmüştür (Holland, 1959).

Bu teoride öne çıkan ana fikirler şu şekildedir.

- Meslek seçimi kişiliğin bir yansımasıdır ve kesinlikle tesadüfi olarak yapılmaz.
- Aynı iş grubundaki insanlar benzer özelliklere sahiptir.
- Her gruptaki bireyler aynı tür sorunlara benzer tepkiler verirler.

Holland kişilik tiplerinin biyolojik, çevresel ve sosyal etkilerin bir bütünü olarak oluştuğunu vurgulamıştır. Holland 1966'da yayınlanan çalışmalarında ayrıca rol model olarak görülen insanların da bu çerçevede düşünülmesi gereken bir meslek seçimine etki eden önemli bir faktör olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Holland, 1966). Bu yaklaşım, kariyer tercihi gelişiminde en büyük etkenin davranışsal özellikler ve kişilik tipleri olduğunu öne sürer. Bu teoriye göre meslek seçimi ve gelişimi yapısal olarak birçok süreçten etkilenir.

2.13.3. Sosyal Bilişsel Teori

Öz yeterlilik kavramı, Bandura'nın sosyal bilişsel teorisinin odak noktasıdır. Öz yeterlilik sayesinde bireyler düşünceleri, duyguları ve eylemleri üzerinde kontrol sahibi olurlar. Bireyin kendi eylemleri ve çevresi üzerindeki kontrolü değerlendirdiği inançları arasında, öz-yeterlilik inancı, insan davranışının en etkili belirleyicisidir. Öz yeterliliğin seviyesi ve gücü, baş edebilme davranışının başlatılıp başlatılmadığı, zor bir durum karşısında ne kadar çaba göstereceği ve engeller karşısındaki çabanın ne kadar süreceği ile ilgili olarak değerlendirilebilir.

Öz yeterliliğin en önemli kaynaklarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Kişisel performans: Başarı ve başarısızlık ile ilgili olumlu ya da olumsuz etkileyici tecrübeler
- Temsili tecrübeler: Başkalarından alınan danışmanlık, rol model oluşturma ve diğerlerini izleme süreçlerinden elde edilen bilgiler
- Sözel girdiler: Kişinin duyduğu cesaretlendirme veya cesaret kırıcı telkinlerin yol açtığı tecrübeler
- Fizyolojik ve duygusal faktörler: Vücutta stresin nasıl algılandığı ve verilen karşıt reaksiyonların kişi üzerindeki etkileri

Öz yeterlilik algısının motivasyonun bilişsel düzeyde devamlılığını sağlamada en önemli kavram olduğu söylenebilir. Çünkü bireyler bir eyleme girişirken tasarladığı eylemleri o eylemlerden elde edeceği dönütlere göre dizayn eder. Öz yeterlilik algısı yüksek olan bireyler bir işe motive olmakta ve o işi sürdürmekte bu açıdan daha başarılı olacaklardır.

Öz yeterlilik çeşitli düzeylerde kişilerin meslek hayatları üzerinde etkili olabilir. Bir işi başarabileceğine inanan bir insanın o işe başlaması başarılı olacağına inanamayan bir insana göre çok daha kolay olacaktır. Bu açıdan gelişim fırsatları öz yeterliliği yüksek birey tarafından daha kolay yakalanacaktır. Diğer yandan öz yeterliliği yeterince gelişmemiş bireyler bir görevi olduğundan daha zor olarak algılamaya ve bu durum sonunda daha yüksek stres altında kalmaya ve daha az planlı iş yapma becerilerine sebebiyet verebilir. Son olarak öz yeterliliği yüksek kişiler hayatında elde edeceği sonuçların kendi elinde olduğunu düşünmeye eğilimliyken, öz yeterliliği yeterli seviyede olmayan bireyler ise hayatlarının kontrolünün hep başkalarında olduğu olumsuz durumların çoğunun kaderin cilveleri olduğu şeklinde düşünmeye daha meyilli olabilmektedirler.

Sosyal öğrenme Teorisi, Bandura'nın (1986) sosyal bilişsel teorisinin bir parçası olarak, Krumboltz (Krumboltz, 1979) tarafından, mesleki karar verme süreçleri içerisinde etkisi olduğunu düşündüğü sosyal öğrenme teorisini ortaya koymuştur. Krumboltz'un sosyal öğrenme teorisi ile mesleki karar verme fikirleri de sosyal davranışların gelişimine etki eden öğrenme teorisi üzerinden geliştirilmiştir (Mitchell, 1990). Krumboltz teorisinde, Bandura'nın, daha önce tanımladığı yollardan a) eylemlerinin etkilerinin doğrudan tanınması; b) başka birinin davranışının etkilerinin gözlemlenmesi; c) sözlü anlatım ve söylem; ve d) muhakeme süreçleri yoluyla bilgi yapılarının oluşturulması yollarıyla bireylerin kendileri hakkında bilgiler edindiği ve bunlara göre kendi karar verme süreçlerinde değişiklikler yaptığını öne sürmüştür (Krumboltz ve Nichols, 1990). Mesleki seçim ve gelişim noktasında sosyal öğrenme teorisi, yalnızca mesleki gelişim aşamalarını belirleme sürecine değil, öğrenilen ilgi alanları, değerler, inançlar ve beceriler üzerinde de durur (Hackett, 1995).

2.13.4. Gelişimsel Öz Benlik Teorisi

Mesleki gelişim bir öz benlik geliştirme ve uygulama sürecidir. İnsandaki öz benlik kavramı gerçekçi ve istikrarlı hale geldikçe meslek seçimi ve mesleki davranışlar daha kararlı hale gelmektedir. İnsanlar genelde kendi öz benliklerini ifade etmelerine izin verecek meslekleri seçmeye eğilimlidirler. Bireylerin mesleki memnuniyet düzeyleri de öz benliklerini ifade edebilme derecesine bağlı olarak artmaktadır. Super, öz benliğin gelişmesinin bireylerin yaşamlarındaki dönemlere göre değişkenlik gösterdiğini göstermiştir.

Super (1953), kariyer gelişim aşamaları bir kariyeri planlama, uygulama ve stabilizasyon olarak tanımlamıştır. Benlik kavramının, insanların yaşamları boyunca yaşadığı deneyimin bir sonucu olarak değiştiğini ve geliştiğini kabul etti. Bu felsefe sonraki modellerde diğer kendini yansıtırıcı ve öz yinelemeli kalıplara yol açmıştır. Her ne kadar bu kariyer geliştirme teorisi profesyonel iş gücü için bir temel oluşturursa da, araştırması kadınları, etnik yapıları ve yoksulları dışladı. Bu sınırlamalar göz önüne alındığında, teori daha yakın zamanda sorgulanmıştır (Super, 1953).

2.14. Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler

Krumboltz'un sosyal öğrenme teorisine göre çevresel durumların ve olayların kişisel meslek seçimi ve karar verme mekanizmaları üzerinde ciddi bir rolü olduğu üzerinde durulmuştur (Juntunen, Ali ve Pietrantonio, 2013). Gottfredson da araştırmalarında bireylerin sosyal kimliklerinin cinsiyetten, sosyal statülerinden ne düzeyde etkilendiği ve bu sosyal kimliğin meslek seçimi ve gelişimi üzerindeki etkilerini araştırmıştır (Gottfredson, 2005).

Gottfredson'un teorisine göre bir kişi kendisi için kabul edilebilir bir dizi kariyer seçeneği oluşturur. Bu meslek seçeneklerinin oluşturulmasında güç algısı, cinsiyet rolleri ve sosyal değer üretme algısının etkileri en önemli etkilere sahiptir. Bu etkilerin oluşmasında sosyal çevrelerden edinilen bilgilerin, arkadaşlardan ve aileden elde edilen bilgilerin oldukça önemli bir rolü olduğunu söylemiştir. Gottfredson'un teorisinde farklı olarak değer ve şöhret olgusunun da meslek seçiminde önemli bir rolü olduğu üzerinde durulmuştur. Meslek seçiminin öz-benlik algısıyla çok yakından bağlı olduğu çünkü

bireylerin sosyal yaşamadaki sınıflarının meslek seçimiyle netleştiğinin ve meslek seçiminin birey için toplumsal yaşamda bağlı bulunduğu sosyal sınıfın en önemli göstergesi olarak görülmesi gerektiğini bildirmiştir (Gottfredson, 2005).

Juntunen ve arkadaşlarının 2013 yılında yürüttükleri çalışmaya göre ekonomik ve sosyolojik faktörlerin de meslek seçimi üzerindeki etkisinin üzerinde durulması gerektiğini vurgulamışlardır (Juntunen vd., 2013). Holland'ın çalışmalarında da sosyolojik değişkenlerin etkisinin tam ortaya konulamadığı durumlarda kariyer seçimi konusunun tam anlaşılamayacağı düşünülmüştür. Bu değerlendirmeye katılan başka araştırmacılar da vardır. Bosley, Arnold, and Cohen (2009), çalışmalarında meslek seçiminde en önemli belirleyicilerden birinin o meslekle ilgili toplumsal algı olduğunu vurgulamışlardır.

Yapılan bir araştırmada katılımcılara gelir düzeyi, sıkıcılık, sosyal etkileşim, erkeksi, güç, kompleks, prestij, gerçekçilik gibi meslek seçimine etki edebilecek bir dizi soru yöneltilmiş, meslek seçimindeki en önemli iki faktörün cinsiyet rolleri ve prestij olduğu görülmüştür (O'Connor, 1982).

Okamoto ve England'ın 1999 yılında yaptıkları bir çalışmada anne baba mesleğinin ve cinsiyetlerin meslek seçimi üzerine etkisi araştırılmıştır. Kadınların kadınlara özgü daha fazla özgürlükler içeren meslekleri seçmeye eğilimli olduğu izlenirken, erkekler için aynı durumun söz konusu olmadığı izlenmiştir. Kadınların geleneksel meslekleri seçme eğiliminde olduklarına dair görüşü, çalışmalarında gözlemlememişlerdir (Okamoto ve England, 1999).

O'Connell, Betz ve Kurth tarafından yürütülen bir başka çalışmada çalışma gruplarını geleneksel ve geleneksel olmayan mesleklerde hali hazırda çalışıyor olan kadınlardan oluşturmuşlardır. Geleneksel işlerde çalışanlardan hemşireleri seçerken, geleneksel olmayan grupta mühendis ya da doktor olanları seçmişlerdir. Geleneksel olmayan işlerde çalışan kadınların tam zamanlı çalışmaya daha meyilli oldukları görülmüş ancak cinsiyet rollerine bakış evlilik ve çocuk üzerine düşünceleri açısından iki grup arasında fark gözlenmemiştir (O'Connell, Betz ve Kurth, 1989).

Sears (1982) kariyer gelişiminin psikolojik, sosyolojik, fiziksel, ekonomik ve eğitim faktörlerinden etkilendiğine işaret etmektedir. Bireyler meslek seçiminde kontrolleri dışındaki faktörlerden (Pryor ve Bright, 2003) ve bilinçli farkındalıklardan etkilenirler (Krieshok, Black ve McKay, 2009).

2.15. Mesleğe Yönelim ve Yönlendirme

Günümüzde mesleklere yönlendirme çalışmalarıyla mevcut literatür arasında ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Literatürden elde edilen bilgilere göre meslek seçimine etki eden faktörler oldukça karmaşık ilişkiler ağına dayanmakta ve bunlar üzerinden yönlendirmeler yapmak güçleşmektedir. Ayrıca literatürde ilişkili olduğu söylenen faktörlerle ilgili çalışmalarda birbirine karşıt sonuçlar bildiren çalışmalar bulunmaktadır. Whiston'un yaptığı çalışmalara göre pratikte yapılan mesleki yönlendirme çalışmaları var olan kanıtlara göre yeterince yapılamamakta ve kişilerin kendilerine has bireysel özellikleri göz ardı edilebilmektedir (Whiston, 2002, 2003).

Son yıllarda, etnik köken ve sosyal sınıfın kariyer gelişimi üzerindeki etkileriyle ilgili artan bir literatür bulunmaktadır (Fouad ve Brown, 2000). Literatür, toplumların genel dinamikleri sürekli değişkenlikler gösterir hale geldiğini ve çok kültürlü değişkenlerin sistemin bir parçası olduğunu aktarmaktadır. Bu çalışmaların sonunda Fouad ve Bingham'ın yaptığı çalışmalar gibi çalışmaların önemi artmıştır (Fouad & Bingham, 1995). Kültürün meslek seçimi üzerinde hem içsel hem de dışsal faktörlerle önemli bir rol oynayabileceğinden, çok kültürlü uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşmıştır (Whiston, 2003).

Mesleki gelişimi konu alan disiplinleri bir arada kurgulayarak bir entegrasyon stratejisi önerilmiştir (Hoerner ve Wehrley, 1995). "Mesleki Gelişim Kuramı" olarak adlandırılan bu çalışma, benlik kavramının kritik rolünü ve karar verme ile ilişkisini temel almaktadır (Osipow, 1990). Dedmond, meslek seçimi ve gelişimini yönlendiren yedi ayrı kategori olduğunu bildirmiştir (Dedmond, 1996). Bu kategoriler: amaçların tam anlamıyla net ve açık olması, kaynakların belirlenmesi, 12 yıllık eğitimin kapsamlı bir şekilde planlanması, paydaşlarla işbirliği, program katılımcıları için yapılandırılmış kariyer planlamasının belgelenmesi, tüm program katılımcıları için gelişimsel ve disiplinler arası kariyer planlaması ve öğrenci yeterliliklerinin tanımlanmasıdır. Carr, bütünsel mesleki gelişim teorisi anlayışını ifade eden kariyer kelimesinin daha geniş bir anlamına işaret etmiştir (Carr, 1996). Kariyer gelişiminin gençler üzerinde yarattığı etkinin uzun vadeli ve ön görülemez olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde yapılan etkinlikler mesleki gelişim adına kişinin genel karakterinin ve tercihlerinin geliştiği dönem olarak düşünülebilir (Tiedeman ve O'Hara, 1963).

Meslek seçiminde kimlik ile ilgili çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Kariyer teorileri açık ve mevcut ve arzu edilen kimliklerin net bir şekilde algılanmasına yol açabilecek değerleri (Brown ve Crace, 1996; Colozzi, 2003) ve amacını kapsayan bir takım yolları sunmaktadır (Dik ve Duffy, 2009). Karar vericiler, “Hayatımın parçaları birbirine nasıl uyuyor?”, sorusuyla yaşamın farklı yönlerini ele alan, yaşamları ve gelecekleri bütünsel olarak kavramsallaştıran bir soru sormaya karar verirler ve mesleklerini seçerler (Savickas ve Porfeli, 2012). Modelde sorulan son soru: 'Nasıl dâhil olabilirim? Bu soru insanların sosyal kimlikleri (Hogg ve Terry, 2000) ve kişi/ gruplarla ilişkilerini ortaya çıkarır (Peters vd., 2012).

Kimlik yapısı karmaşıktır, ancak Parsons (1909), kariyere karar verme konusunda kendini anlamının önemini vurgulamıştır. Bireyin çevresini öğrenmesinin ve yorumlamasının önemine değinilmektedir. Bu sürece dâhil olan bireyler, dünyanın nasıl işlediğine, sosyal ve kültürel sermaye gibi bir anlayışa (Chudzikowski ve Mayrhofer, 2011; Hodkinson ve Sparkes, 1997), çevrede ve doğada meydana gelen olayların yarattığı etki ve fırsatlara (Bloch, 2005; Pryor ve Bright, 2003) değişken doğanın takdirine dair bir anlayışa sahiptirler. “Çevremi anlama” nın ikinci yönü, çevrenin bireyi nasıl etkilediğine (Blustein, Schultheiss ve Flum, 2004) ve bireyin nasıl etkileyebileceğine (Wrzesniewski ve Dutton, 2001) odaklanarak, birey ile çevre arasındaki ilişkinin dinamik doğasını vurgulamaktadır. Geleneksel yaklaşımlar bağımsız düşünme ve kararların değerini savunurken (Holland, 1997), çağdaş kariyer teorileri başkalarının etkisinin kaçınılmazlığını ve sağlayabileceği yararları kabul etmektedir (Agarwala, 2008; Schultheiss, 2003).

Mühendislik mesleğini seçen bireylerdeki en belirgin özellik ilgi alanlarındaki benzeşmedir. Daha önce yapılan çalışmalarda meslek olarak mühendisliği seçen öğrencilerin matematik ve fen bilimlerinde özel ilgi ve beceri gösterdikleri ve sayısal becerilere yönelik bir alt kimlik oluşturdukları izlenmiştir. Godwin ve arkadaşlarının mühendisliği kariyer olarak seçen 6772 kişiyle yaptıkları çalışmada, bireylerin büyük bölümünün matematiğe ve özellikle fiziğe karşı önemli düzeyde ilgilerinin olduğu görülmüştür (Potvin, Tai ve Sadler, 2009; Godwin vd., 2016). Fizik alanındaki özel ilgi matematik ile fizik arasındaki içerik ve kavramsal bağlantıların yüksek olmasıyla açıklanabilir (Li, Swaminathan ve Tang, 2009). Mühendislik ile ilgili kariyer seçiminde literatürde en sık tartışılan konu cinsiyetler arası farklılıklar olsa da, mühendislik yapan bireylerdeki ilgilerin bu yönde olduğuna dair gözlemler kadınlar arasında yapılan

araştırmalarda da ortaya konulmuştur (Chen, 2013). Mühendislerin kendi performansları ya da yetkinliğe dair inanışları da bu mesleği seğmelerinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Öz yeterlilik bilincine sahip bir bireyin mühendislik kariyeri içerisinde devam etme olasılığının öz yeterlilik geliştirmemiş bir meslektaşına göre daha yüksek olacağı bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Marra ve arkadaşlarının kadın mühendislerle yaptıkları ęalıřmada öz yeterlilik bilincinde gelişme olan mühendislerin, ęalıřmaların içine dahil olma ve kendini mesleğe ait hissetme tutumlarında gelişme gözlemlenmiştir (Marra vd., 2009). Mau'nun 827 mühendislik öğrencisi ile yaptıkları ęalıřmada akademik yeterlilik ve öz yeterlilik bilincinin meslekte kalıcılığı sağlayan en önemli iki faktör olduğu gösterilmiştir (Mau, 2003).

Öz yeterlilik ile ilgili ölçümler genellikle görevlerini yerine getirmeye odaklanmış ölçümlere dayanmakta ve belirlenen amaçların yerine getirilmesi noktasındaki inanışlar ve davranışlara göre ölçülmektedir (Bandura, 1986). Fouad ve arkadaşlarının yürüttükleri ęalıřmaya göre öz yeterlilik bilinciyle yakın ilişkili olmasa da bireylerin performans düzeylerinin meslek seçimi üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir (Fouad, Smith ve Zao, 2002). Mühendislik mesleğinin yürütümü ile ilgili yapılan araştırmaların birinde Cleaves meslek seçiminde ya da mesleki ilerlemede sadece o alana duyulan ilginin değil o işleri yapabilmeye olan inanç ve kendi yeteneklerini algılamadaki üst düzey algının çok önemli olduğunu ortaya koymuştur (Cleaves, 2005). Bilim, matematik veya mühendislik gibi branşlarda o alana olan yeteneklerden çok, yeteneğin kişi tarafından algılanma şeklinin o mesleği seçme ya da meslekte gelişim göstermeyle daha yakından ilgili olduğu bulunmuştur (Marsh, Hau ve Kong, 2002). Mühendislik kariyerine sahip kişilerin meslek seçimine etki eden bir diğer önemli faktör ise kişinin ęevresi tarafından nasıl görüldüğüdür. Mesleki faktörler arasından kişinin ęevresi tarafından algılanma şekli bazen kişinin gerçekte ne kadar yetenekli birisi olduğundan daha önemli hale gelebilmektedir. Burada kişinin kendisiyle ilgili algıyı önemsemişi öğretmenler, akranlar ve aileleridir. Aile ya da ęevredeki diğer otorite odaklarının kişi hakkındaki algıları ve beklentileri bireylerin bilim, mühendislik ve eğitim gibi alanlardaki mesleki seçim ve gelişimlerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Bleeker ve Jacobs, 2004; Dorie ve Cardella, 2013). Bireyler ailelerinden, öğretmenlerinden ve akranlarından aldıkları mesajlara göre öz benlik algılarını şekillendirir ve nihayetinde bir meslek seçiminde bulunurlar. Bu tür mesajların yalnızca ęocukluk döneminde etkili

olduğu düşünülse de bu mesajlar mesleğe geçiş aşamalarında mesleğin yürütümü ve devam ettirilmesinde dahi önemli hale gelebilmektedir.

Kişilerin hangi motivasyonlarla tıp mesleğini seçtiğine ilişkin çalışmalar incelendiğinde, içsel nedenlerin dışsal nedenlere göre daha fazla ve etkili olduğu belirlenmiştir. Genel olarak; insanlara yardım ve bakım olanağı, tıbbın insani yönü, yeni tedavi yöntemlerinin bulunması gibi bilimsel beklentiler, insan vücudunun yapısına ve işleyişine ilgi, kontrol duygusudur (McManus, Livingston ve Katona, 2006; Baboolal ve Hutchinson, 2007; Draper ve Louw, 2007; Dastjerdi vd., 2012; Vries vd., 2010; Aasland vd., 2008; Amin vd., 2009; Avgerinos et al., 2006; Crossley ve Mubarik, 2002; Diderichsen vd., 2011; Drinkwater, Tully ve Dornan, 2008; Puljak vd., 2007; Al-Fouzan vd., 2012; Ferrinho vd., 2011; Girasek vd., 2011; Heiligers, 2012; Mandeville, Bartley ve Mipando, 2012; Gąsiorowski vd., 2015).

Hukuk meslekleri üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde ise; otonomi, kendi kaderini tayin hakkı, adaleti sağlama, yaşama hakkını koruma, başkalarına yardım, mesleğe ilgi ve mesleği uygulamadan dolayı doyum gibi içsel nedenlerin, dışsal nedenlere göre (ücret, statü, görünüm, başkaları üzerinde etki vb.) iyilik haliyle daha yüksek korelasyon gösterdiği saptanmıştır (Lawrence, K ve Sheldon, 2015).

Bilişsel şemalara ilgi, post travmatik stres bozukluğundan intihar düşüncesinin tedavisi ve kişilik bozukluklarının tedavisine kadar birçok alanda kullanılmaya başlanılan şema terapi ile artmıştır. Bir taraftan şemaların zihinsel fizyolojik yollarla ilişkisi incelenirken, bir yandan da hastaların psikoterapisi sırasında tedaviyi veren kişilere sağladıkları olanaklar üzerine çalışmalar artarak devam etmektedir.

Meslek seçiminin belirleyicilerini ortaya koyan çalışmalara bakıldığında, psikolojik etkenlerin özellikle de bilişsel şemalarla meslek seçimi arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle böyle bir çalışma yapmaya karar verilmiştir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, kesitsel araştırma tasarımı ile karşılaştırmalı ilişkisel yöntem kullanılmıştır. Bilişsel şemalar ve meslekler arasındaki ilişkiyi incelerken, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan en uygun modelin bu olduğu düşünülmüştür (Karasar, 1999).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Bu çalışmanın örneğini, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden (uygun örnekleme) gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 25-44 yaşları arasında 35 tıp doktoru, 35 hâkim ve 34 mühendis oluşturmuştur. Bu çalışma grubunda en güvenilir verinin referans ve gönüllülük esasına göre elde edileceği düşünülmüştür (Kurtuluş, 2010).

Tablo 3.1'de çalışmaya katılan toplam 104 kişinin mesleklere göre cinsiyet dağılımı ve yaş ortalamaları verilmiştir. Çalışmaya katılanların %41,3'ü kadın, %58,7'si erkektir. Mesleklere göre cinsiyet dağılımı anlamlı farklılık göstermekte olup, mühendislerin çoğunluğu erkektir ($p<0.05$).

Yaş dağılımı incelendiğinde katılımcılar 25-44 yaşları arasında olup, ortalaması 31.9 (± 5.5)'dur. Araştırmaya katılan hâkimlerin yaş ortalaması 31,2, tıp doktorlarının 30,02, mühendislerin ise 33,9'dur. Mühendislerin yaş ortalaması diğerlerine göre anlamlı olarak yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 3.1

Araştırmaya Katılanların Mesleklere Göre Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Demografik Özellikler	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Cinsiyet								
Kadın	16	45,7	20	57,1	7	20,6	43	41,3
Erkek	19	54,3	15	42,9	27	79,4	61	58,7
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0
X²;sd; p=9,918;2;0.007								
Yaş Ortalaması ve standart sapmaları								
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss
	31,94	5,76	30,02	4,29	33,85	5,91	31,92	5,54
F;p; 4,382;0,015								

Araştırmaya katılanların, 12 yaşını bitirene kadar yaşadıkları yer ile anne-babalarının öğrenim durumu Tablo 3.2'de verilmiştir. Çoğunluğunun il merkezinde büyüdüğü ve mesleklere göre yaşanan yerin anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$).

Tabloda izlendiği gibi annelerin çoğunluğu (%45,2) ilkokul mezunu iken, babaların çoğunluğu (%48,1) üniversite ve üzerinde öğrenim görmüştür. Babaların öğrenim durumları, mesleklere göre anlamlı farklılık göstermezken ($p>0.05$), mühendis ve tıp doktorlarının annelerinin üniversite ve üzerinde öğrenim görme sıklığı daha yüksektir ($p<0.05$).

Tablo 3.2

Mesleklere Göre Yerleşim Yeri Tipi ve Anne-Babanın Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Demografik Özellikler	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yerleşim yeri tipi								
İl	22	28,2	26	33,3	30	38,5	78	75,0
İlçe	8	42,1	7	36,8	4	24,1	19	19,8
Köy	5	71,4	2	28,6	0	0,0	7	6,7
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0
X²;sd; p=8,043;4;0,090								
Anne öğrenim durumu								
İlkokul ve altı	22	46,8	15	31,9	10	21,3	47	45,2
Ortaokul mezunu	4	44,4	1	11,1	4	44,4	9	8,7
Lise mezunu	7	29,2	7	29,2	10	41,7	24	23,1
Üniversite ve üzeri	2	8,3	12	50,0	10	41,7	24	23,1
X²;sd; p=14,330;6;0,026								
Baba öğrenim durumu								
İlkokul ve altı	11	52,4	6	28,6	4	19,0	21	20,2
Ortaokul mezunu	4	50,0	0	0,0	4	50,0	8	7,7
Lise mezunu	8	32,0	7	28,0	10	40,0	25	24,0

Üniversite ve üzeri	12	24,0	22	44,0	16	32,0	50	48,1
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0

$X^2;sd; p=3,406;1;0,065$

Katılımcıların anne-babalarının boşanma durumları sorulduğunda %6,7'si boşandıklarını bildirmiş olup, mesleklere göre farklılık göstermemektedir (Sırasıyla; 2,2,3; $p>0,05$). Katılımcıların ortalama kardeş sayısı $2,7\pm 1,4$ 'tür. Mesleklere göre ortalama kardeş sayısı anlamlı farklılık göstermemektedir ($F=2,71$; $p=0,072$).

Araştırmaya katılanların %10,7'si çocukken onları çok üzen ayrılık, göç gibi bir olay yaşadıklarını belirtmiş olup mesleklere göre anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Tablo 3.3'de izlendiği gibi katılımcıların % 7,7'si herhangi bir bedensel sağlık sorunlarının olduğunu; % 14,4'ü ise ruhsal bir sorunlarının olduğunu bildirmişlerdir. Mesleklere göre bildirilen bedensel sağlık sorunlarında anlamlı farklılık bulunmazken ($p>0,05$), tıp doktorları, diğer mesleklere göre anlamlı olarak daha fazla ruhsal sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir ($p<0,05$). Ruhsal sorun yaşadığını bildiren katılımcıların tamamına yakını tedavi gördüğünü ifade etmişlerdir.

Tablo 3.3

Mesleklere Göre Travmatik Yaşantı ve Sağlık Sorunu Yaşama Durumları

	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam	
	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Çocuklukta Travmatik Yaşantı								
Evet	3	2,9	6	5,8	2	1,9	11	10,7
Hayır	31	91,2	29	82,9	31	91,2	91	88,3
Cevapsız	0	0,0	0	0,0	1	2,9	1	1,0
Toplam	34	33,0	35	34	34	33,0	104	100,0
$X^2;sd;p=4,422;4;0,352$								
Bedensel Sağlık Sorunu								
Evet	2	1,9	4	3,8	2	1,9	8	7,7
Hayır	33	94,3	31	88,6	32	94,1	96	92,3
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0
$X^2;sd;p=1,038;2;0,595$								
Ruhsal Sağlık Sorunu								
Evet	3	8,6	10	28,6	2	5,9	15	14,4
Hayır	28	80,0	25	71,4	32	94,1	85	81,7
Cevapsız	4	11,4	0	0,0	0	0,0	4	3,8
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0
$X^2;sd;p=16,399;4;0,003$								

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu (Ek 2/1)

Araştırmada, katılımcıların, yaş, cinsiyet, anne-babanın öğrenim durumu, medeni durum, çalışılan il, on iki yaşına kadar yaşadığı yerleşim birimi (köy, ilçe, il), çalışma süresi, ailede aynı mesleği yapan kişi, mesleği seçme nedenini içeren demografik ve sosyal değişkenlerin yer aldığı Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır (Ek 2/1).

3.3.2. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ) (Ek 2/2)

İlk defa Allan ve Gilbert tarafından 1995'te geliştirilen, kişinin kendisini başkalarıyla kıyasladığında, çeşitli boyutlarda nasıl gördüğüne ilişkin algılarını ortaya koymayı hedefleyen, iki kutuplu 18 maddeden oluşan Likert tipi bir ölçektir. Her bir madde bir kutbunda yetersiz, beceriksiz, başarısız (6) diğer kutbunda ise tam karşılıklarına gelecek şekilde yeterli, becerikli, başarılı (1) gibi çift kutuplu sıfatlardan oluşmaktadır. Bireyden kendini diğerleriyle kıyaslayarak, iki kutup arasında kalan 6-1 arasında bir boyut üzerinde kendine ilişkin algısını işaretlemesi istenmektedir. Ek 2/2'de sunulan ölçek incelendiğinde, olumlu kutba yaklaştıkça puan düşmektedir. Yüksek puanlar olumsuz, düşük puanlar ise olumlu şemalara işaret etmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Basılmış bazı ölçeklerde puanların 1-6 şeklinde sıralandığı, bu durumda olumlu kutba yaklaştıkça puanların yükseldiği görülmektedir. Bu noktada özellikle analiz ve yorum sırasında kullanılan puanlara dikkat etmek gerekmektedir. SKÖ ile gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda ölçeğin güvenilir bir biçimde kullanılabileceğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. 352 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen bir çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.74 (Şahin, Basım ve Çetin, 2009), 197 büro çalışanı yetişkin üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise 0.89 olarak hesaplanmıştır (Tutar, Altınöz ve Çakıroğlu, 2009). Bu çalışmada da tıp doktoru, mühendis ve hâkimlerden elde edilen veride, ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.851'dir.

3.3.3. PBQ-S (Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu) (Ek 2/3)

Aaron ve arkadaşları tarafından (1995) geliştirilen ölçeğin Türkiye'ye adaptasyonu, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Taymur, Türkçapar ve arkadaşları (2011) tarafından yapılmıştır. Tüm test için 65 maddelik ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.92 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklere ait Cronbach Alfa değerleri 0.61-0.85 arasında ve en düşük histrionik en yüksek paranoid kişilik için bulunmuştur. Gözlemlenen güvenilirlik değerleri çekingen, bağımlı ve histrionik alt ölçekleri dışında yükseklik göstermektedir. Faktör analizi sonunda toplam varyansın %58.1'ini açıklayan anlamlı 2 faktör elde edilmiştir. Faktör 1'de pasif-agresif, obsesif-kompulsif, antisosyal, narsisistik, histrionik, şizoid ve paranoid; faktör 2'de ise bağımlı ve çekingen boyutlar yer almaktadır. Psikometrik değerlendirmeler ölçeğin kişilikle ilgili inançları belirlemede güvenilir bir araç olduğunu göstermiştir (Taymur, Türkçapar ve ark. 2011). Bu çalışmada da ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.954'tür.

3.4. Verilerin Toplanması

Uygun örnekleme tekniği ile tıp doktoru, hâkim ve mühendislerle yüz yüze iletişim kurularak araştırmanın amacı açıklanmış ve bilgilendirilmiş onamları (Ek-1) alındıktan sonra araştırmada kullanılacak formları doldurmaları istenmiştir. Bu esnada katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiş ve ölçeklerin cevaplanması yaklaşık olarak 20-25 dakika sürmüştür. Elde edilen veriler gizlilik esasları ve etik ilkeler doğrultusunda araştırmacının sorumluluğunda iki yıl süresince korunacaktır. Veri toplama süresi 3 ay sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Veri girişi ve analiz işlemi SPSS programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri tabanı oluşturulduktan sonra her birinin veri girişi yapılmış ve veri kontrolü sonrası analizler yapılmıştır. Analize başlamadan önce katılımcıların ölçeklere verdikleri cevaplar incelenerek, hatalı, eksik olduğu belirlenenler, değerlendirme dışı tutulmuştur. Toplam olarak 11 katılımcının doldurduğu ölçekler, her üç grubun yaş ve cinsiyet dağılımının

benzerliğini sağlamak amacıyla analize dâhil edilmemiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların normal dağılıma uygun olup olmadıklarını saptamak için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır.

Çalışmada sayı, yüzde, ortalama gibi tanımlayıcı istatistikler ve değişkenler arasında ilişkileri incelemek için veri tipine göre tekli analizlerden ki-kare, t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çoklu analizlerden regresyon analizi kullanılarak, bağımsız etkisi bulunan faktörleri ve bu faktörlerin etki büyüklüğü saptanmıştır. Gerçekleştirilen tüm analizlerde %95 güven düzeyi temel alınmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Tablo 4.1’de tıp doktoru, hâkim ve mühendislerin mesleği seçme şekli, nedenleri ve ve mesleği yapmaktan duydukları memnuniyet durumu verilmiştir. Araştırmaya katılanların %70,2’i mesleklerini kendi istek ve kararlarıyla seçtiklerini belirtirlerken, %12,5’i çevre/aile isteği ve/veya baskısıyla, %17,3’ü ise puanının o okul/bölüme uygun olması ve/veya şans eseri seçtiklerini bildirmişlerdir. Tablo 4.1’de de görüldüğü gibi tıp doktorları, anlamlı olarak mesleklerini çevre/aile isteği ve/veya baskısıyla seçtiklerini bildirirlerken hâkim ve mühendislerde kendi istek ve kararıyla mesleklerini seçme oranı daha yüksektir ($p<0,05$).

Araştırmaya katılanların %38,5’i mesleklerini kişilik özelliklerine uygun olduğu için, %21,2’si prestijli bir meslek olduğu için seçtiklerini bildirirlerken, diğerleri aile ya da çevrelerinde bu mesleği yapanların olmasını, öğretmen ve arkadaşlarının etkisine, gelirin yüksek olmasına bağlamışlardır. Belirtilen nedenler mesleklere göre anlamlı farklılık göstermiş olup, kişilik özelliklerine uygun diyenlerin oranı hâkim ve mühendislerde, tıp doktorlarına göre daha yüksektir ($p<0,05$). (Tablo 4.1)

Katılımcıların %66,3’ü mesleklerini yapmaktan memnun olduklarını bildirirlerken, hâkim, tıp doktoru ve mühendisler arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). (Tablo 4.1)

Tablo 4.1

Mesleklere Göre Mesleği Seçme Şekli, Nedenler ve Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyetin Dağılımı

Mesleği Seçme Şekli	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kendi İsteği	30	41,1	17	23,3	26	35,6	73	100,0
Çevre-Aile İsteği	2	15,4	10	76,9	1	7,7	13	100,0
Şans Eseri	3	16,7	8	44,4	7	38,9	18	100,0
Toplam	34	33,0	35	34	34	33,0	104	100,0

$X^2;sd;p=17,108;4;0,002$

Mesleği Seçme Nedeni

Kişilik Özelliklerime Uygun	18	45,0	6	15,0	16	40,0	40	100,0
Prestijli Bir Meslek	8	36,4	11	50,0	3	13,6	22	100,0
Diğer ¹	9	21,4	18	42,9	15	35,7	42	100,0
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0

$X^2;sd; p=13,597;4;0,009$

Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyet								
Memnunum	25	36,2	19	27,5	25	36,2	69	100,0
Memnun değilim/kararsızım	10	28,6	16	45,7	9	25,7	35	100,0
Toplam	35	33,7	35	33,7	34	32,7	104	100,0

$X^2;sd; p=3,471;2;0,176$

1. Çevresinde bu mesleği yapanların olması, çevrenin yönlendirmesi, iş bulmanın kolaylığı ve gelirin yüksekliği

4.1. Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ_S) Alınan Puanların Mesleklere ve Seçilmiş Değişkenlerle Karşılaştırması

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre PBQ-S'den aldıkları puanların farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde; ölçekten alınan toplam puan ve alt ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0,05$). Katılımcıların yaşları ile alt ölçek puanları ve toplam puan arasında ilişki analiz edilmiştir. Bağımlı ve Pasif alt ölçeklerinden alınan puanlar ile yaş arasında anlamlı ilişki saptanmıştır (sırasıyla; $r = -0,199$; $p = 0,043$; $r = -0,198$; $p = 0,044$). Yaş ilerledikçe Bağımlı ve Pasif alt ölçeklerinden alınan puanlar anlamlı ölçüde düşmekte, bir başka ifadeyle bireyler daha bağımsız ve agresif olmaktadır. Diğer alt ölçekler ile yaş arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.2'de hâkim, tıp doktoru ve mühendislerin Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan aldıkları puanların ortalama, standart sapma ve varyans analizi sonuçları verilmiştir. Tablo'da görüldüğü gibi Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun tümünden ve alt ölçeklerinden alınan puan ortalamaları mesleklere göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 4.2

Mesleklere Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı

PBQ –S Alt Ölçekler	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam		Anova
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	F;p
Çekingem	9,43	5,31	9,32	4,83	9,26	3,79	9,34	4,65	0,012;0,988

Bağımlı	4,08	4,33	4,42	4,49	3,48	2,65	3,99	3,90	0,510;0,602
Pasif/agresif	8,07	4,98	9,36	4,74	9,32	4,37	8,91	4,70	0,841;0,434
Obsesif-Kompulsif	10,30	5,33	10,42	4,67	11,71	3,93	10,80	4,68	0,952;0,389
Antisosyal	6,32	6,18	5,89	3,91	6,66	5,11	6,29	5,11	0,190;0,827
Narsistik	6,82	6,08	6,56	4,09	7,19	4,16	6,86	4,83	0,145;0,865
Histriyonik	4,22	5,05	4,65	4,35	6,03	4,46	6,96	4,66	1,418;0,247
Şizoid	11,41	5,44	11,27	5,59	10,64	5,14	11,11	5,35	0,198;0,820
Paranoid	8,05	5,74	7,59	5,18	8,52	4,34	8,05	5,09	0,285;0,752
Borderline	4,98	4,84	5,49	4,75	5,08	2,95	5,19	4,24	0,142;0,867
Toplam	73,69	43,86	74,98	34,09	77,88	31,66	75,50	36,64	0,116;0,891

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi, mesleğine kendi kararıyla ve çevre/aile etkisiyle seçtiğini bildirenlerde PBQ_S'den alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.3

Mesleği Seçme Şekline Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı

PBQ-S Alt Ölçekler	Kendi Kararıyla		Çevre/Aile Etkisiyle		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	
Çekingen	9,72	4,90	8,45	3,93	-1,276;0,205
Bağımlı	4,14	4,13	3,67	3,32	-0,558;0,578
Pasif/agresif	8,88	4,74	8,99	4,67	0,120;0,904
Obsesif-Kompulsif	11,16	4,79	9,95	4,35	-1,209;0,230
Antisosyal	6,58	5,35	5,59	4,52	-0,898;0,371
Narsistik	6,92	4,92	6,71	4,66	-0,202;0,840
Histriyonik	5,42	4,96	3,87	3,69	-1,558;0,122
Şizoid	11,54	5,50	10,09	4,91	-1,265;0,209
Paranoid	8,49	5,05	7,01	5,12	-1,368;0,174
Borderline	5,19	4,19	5,18	4,44	-0,005;0,996
Toplam	78,03	38,50	69,51	31,54	-1,083;0,281

Hâkim, tıp doktoru ve mühendislerin mesleklerini seçme nedenlerine göre PBQ-S'dan aldıkları puanların dağılımı Tablo 4.4'te yer almaktadır. Görüldüğü gibi, mesleği seçme nedenlerine göre aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.4

Mesleği Seçme Nedenine Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı

PBQ-S Alt Ölçekler	Kişilik Özelliklerime Uygun		Diğer*		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	t;p
Çekingen	9,17	5,02	9,44	4,44	0,292;0,771
Bağımlı	3,66	3,57	4,21	4,11	0,701;0,485
Pasif/agresif	9,12	5,15	8,79	4,43	-0,351;0,726
Obsesif-Kompulsif	10,93	4,97	10,72	4,53	-0,224;0,823
Antisosyal	6,55	5,82	6,12	4,66	-0,414;0,680
Narsistik	7,23	5,20	6,63	4,61	-0,602;0,549
Histriyonik	5,16	5,27	4,83	4,26	-0,355;0,723
Şizoid	11,08	5,73	11,12	5,15	0,037;0,970
Paranoid	8,65	5,28	7,67	4,97	-0,953;0,343
Borderline	4,69	3,66	5,49	4,57	0,939;0,350
Toplam	76,24	41,47	75,03	33,61	-0,162;0,872

* Çevre/öğretmen/aile isteği ve baskısı, şans

Tablo 4.5’de izlendiği gibi mesleği yapmaktan duyulan memnuniyete göre; memnun olduğunu bildirenler Bağımlı, Paranoid ve Borderline alt ölçeklerinden anlamlı olarak daha düşük puan almışlardır ($p < 0,05$). Mesleği yapmaktan duyulan memnuniyet durumu ile diğer alt ölçekler arasında ve ölçekten alınan toplam puan arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 4.5

Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyete Göre Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu’ndan (PBQ-S) Alınan Puanların Dağılımı

PBQ-S Alt Ölçekler	Memnun		Memnun Değil		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	t;p
Çekingen	9,04	4,66	9,92	4,63	0,906;0,367
Bağımlı	3,42	3,39	5,14	4,59	2,155;0,034
Pasif/agresif	8,47	4,79	9,79	4,45	1,355;0,178
Obsesif-Kompulsif	10,62	4,41	11,16	5,22	0,555;0,580
Antisosyal	5,91	5,25	7,04	4,81	1,065;0,289
Narsistik	6,58	4,86	7,39	4,77	0,806;0,422
Histriyonik	4,50	4,60	5,85	4,68	1,403;0,164
Şizoid	10,93	5,24	11,47	5,62	0,483;0,630
Paranoid	7,22	4,23	9,67	6,22	2,372;0,020
Borderline	4,48	3,44	6,58	5,28	2,445;0,016
Toplam	71,18	35,48	84,00	37,90	1,703;0,092

Hâkim, tıp doktoru ve mühendislerden “Herhangi bir ruhsal sorun yaşadığını” bildirenler, Çekingen, Bağımlı, Pasif, Anti-Sosyal, Şizoid, Borderline ve PBQ-S toplam puanından istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksek puan almışlardır ($p<0,05$). Herhangi bir bedensel hastalığı olup olmaması alt ölçek puan ortalamalarında ve toplam puanında anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$).

4.2. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği’nden Alınan Puanların Mesleklere ve Seçilmiş Değişkenlerle Karşılaştırması

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği’nden alınan puanlar cinsiyete göre analiz edildiğinde; İniyatif sahibi/ Söyleneni yapan ($t=-2,314$; $P=0.023$) ve Kararlı/Kararsız ($t=-2,203$; $P=0,030$) alt testlerinden alınan puanlar anlamlı farklılık göstermiştir. SKÖ toplam puanı ve diğer alt testler ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılanların yaşları ile SKÖ ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ilişki değerlendirildiğinde; Kendine Güvenenli/Kendine Güvensiz ($r=-0,303$; $P= 0,02$), Kararlı/Kararsız ($r= -0,211$; $P= 0,032$) ve SKÖ toplam puanı ($r= -0,255$; $P= 0,009$) ile yaş arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Diğer alt ölçekler ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$)

Tablo 4.6’da izlendiği gibi Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinin Başarısız-Başarılı; Yalnız-Yalnız Değil; Kararsız-Kararlı alt ölçekleri ile ölçeğin tümünden alınan puan ortalamaları mesleklere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Her üç alt ölçekten ve ölçeğin tümünden tıp doktorları, mühendis ve hâkimlere göre anlamlı olarak yüksek puan almışlardır. Diğer alt ölçeklerde alınan puan ortalamaları mesleklere göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0,05$).

Tablo 4.6

Mesleklere Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği’nden Alınan Puanların Dağılımı

SKÖ	Hâkim		Tıp doktoru		Mühendis		Toplam		Anova
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	F;p
Yetersiz-Yeterli	2,14	0,97	2,89	0,93	1,88	0,54	2,11	0,83	2,049;0,134
Beceriksiz-Becerikli	2,11	0,87	2,17	0,89	1,91	0,75	2,07	0,84	0,907;0,407

Başarısız- Başarılı	1,97	0,71	2,49	0,78	2,09	0,83	2,18	0,79	4,243;0,017
Sevilmeyen- Sevilen	2,06	0,76	2,26	0,85	1,91	0,79	2,08	0,81	1,607;0,206
İçedönük- Dışadönük	2,69	1,30	3,23	1,46	2,82	1,09	2,91	1,30	1,667;0,194
Yalnız- Yalnız değil	2,29	1,29	2,89	1,41	1,94	0,85	2,34	1,26	5,373;0,006
Dışlanmış- Kabul edilmiş	1,97	0,92	2,20	0,96	1,82	0,79	2,00	0,90	1,541;0,219
Sabırsız- Sabırlı	2,94	1,53	3,09	1,40	2,47	1,87	2,84	1,39	1,863;0,161
Hoşgörüsüz- Hoşgörülü	1,82	1,04	2,09	0,95	1,97	0,87	1,96	0,95	0,633;0,533
Söyleneni yapan- İnisiyatif Sahibi	2,34	1,06	2,43	0,98	2,15	1,08	2,34	1,03	0,665;0,516
Korkak- Cesur	2,37	1,00	2,69	1,08	2,15	0,78	2,40	0,98	2,719;0,071
Kendine güvensiz- Kendine Güvenli	2,29	0,99	2,54	1,22	2,00	0,95	2,28	1,07	2,256;0,110
Çekingen- Atılğan	2,51	1,09	2,91	1,29	2,68	1,09	2,70	1,16	1,045;0,356
Dağınık- Düzenli	2,69	1,32	2,71	1,23	2,65	1,35	2,68	1,29	0,023;0,977
Pasif-Aktif	2,09	0,89	2,43	1,06	2,15	0,96	2,22	0,98	1,233;0,296
Kararsız- Kararlı	2,43	0,95	3,23	1,52	2,24	1,05	2,63	1,26	6,712;0,002
Antipatik- Sempatik	2,23	0,81	2,23	0,77	2,20	1,00	2,22	0,86	0,008;0,992
Boyun eğici- Hakkını arayan	1,94	0,87	2,11	0,90	2,09	0,87	2,05	0,87	0,385;0,682
Toplam	40,89	9,98	45,97	10,75	39,12	8,30	42,02	10,08	4,623;0,012

Araştırmaya katılanlardan mesleklerini çevre/aile etkisiyle seçtiklerini bildirenler Pasif/Aktif, Söyleneni Yapan/İnisiyatif Sahibi, Dışlanmış/Kabul edilmiş alt ölçekleri ile ölçeğin tamamından anlamlı ölçüde daha yüksek puan almışlardır ($p < 0,05$). Diğer alt ölçeklerin mesleği seçme şekli ile anlamlı ilişkisi bulunmamıştır ($p > 0,05$). (Tablo 4.7)

Tablo 4.7

Mesleği Seçme Şekline Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden Alınan Puanların Dağılımı

SKÖ	Kendi Kararım		Çevre/Aile Etkisiyle		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	t;p

Yetersiz-Yeterli	2,07	0,81	2,19	0,94	0,687;0,494
Beceriksiz-Becerikli	2,7	0,89	2,07	0,73	-0,022;0,982
Başarısız-Başarılı	2,23	0,81	2,07	0,77	0,627;0,327
Sevilmeyen-Sevilen	2,00	0,75	2,26	0,93	1,497;0,137
İçedönük-Dışadönük	2,81	1,29	3,16	1,32	1,270;0,207
Yalnız-Yalnız değil	2,22	1,22	2,74	1,29	1,957;0,053
Dışlanmış-Kabul edilmiş	1,88	0,74	2,29	1,16	2,175;0,032
Sabırsız-Sabırlı	2,89	1,42	2,71	1,34	-0,603;0,548
Hoşgörüsüz-Hoşgörülü	1,86	0,84	2,19	1,17	1,628;0,107
Söyleneni yapan- İnisiyatif Sahibi	2,18	0,96	2,61	1,15	1,989;0,049
Korkak-Cesur	2,37	0,95	2,48	1,06	0,540;0,590
Kendine güvensiz- Kendine Güvenli	2,23	1,03	2,39	1,17	0,668;0,506
Çekingen-Atılgan	2,60	1,08	2,93	1,34	1,338;0,184
Dağınık-Düzenli	2,56	1,30	2,97	1,22	1,481;0,142
Pasif-Aktif	2,10	0,91	2,51	1,06	2,041;0,044
Kararsız-Kararlı	2,52	1,20	2,90	1,37	1,421;0,158
Antipatik-Sempatik	2,18	0,89	2,32	0,79	0,784;0,435
Boyun eğici-Hakkını arayan	1,97	0,88	2,23	0,84	1,356;0,178
Toplam	40,73	9,82	45,03	10,19	2,016;0,046

Mesleği seçme nedenlerine göre SKÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; Tablo 4.8'de izlendiği gibi, Sevilmeyen biri/Sevilen Biri, Yalnız/Yalnız Değil, Söyleneni Yapan/İnisiyatif Sahibi, Pasif/Aktif, Kararsız/Kararlı alt ölçekleri ile ölçeğin tamamından alınan puanlar mesleği seçme nedenlerine göre anlamlı farklılık göstermiş olup, mesleğini kişilik özelliğine uygun olduğu için seçtiğini bildirenler anlamlı ölçüde düşük puan almışlar, bir başka ifadeyle daha olumlu şemalara sahip oldukları belirlenmiştir ($p<0,05$). Diğer alt ölçeklerin mesleği seçme nedeni ile anlamlı ilişkisi bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 4.8**Mesleği Seçme Nedenine Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden Alınan Puanların Dağılımı**

SKÖ	Kişilik Özelliklerime Uygun		Diğer		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	t;p
Yetersiz-Yeterli	1,93	0,62	2,22	0,95	1,738;0,085
Beceriksiz-Becerikli	1,88	0,76	2,19	0,87	1,870;0,064
Başarısız-Başarılı	2,13	0,76	2,22	0,83	0,581;0,562
Sevilmeyen-Sevilen	1,88	0,69	2,20	0,86	2,044;0,044
İçedönük-Dışadönük	2,63	1,27	3,09	1,29	1,808;0,074
Yalnız-Yalnız değil	2,03	1,03	2,59	1,35	2,279;0,025
Dışlanmış-Kabul edilmiş	1,80	0,76	2,13	0,97	1,805;0,074
Sabırsız-Sabırlı	2,88	1,34	2,81	1,44	0,619;0,825
Hoşgörüsüz-Hoşgörülü	1,90	0,84	2,00	1,02	0,518;0,606
Söyleneni yapan-İnisiyatif Sahibi	2,00	0,75	2,50	1,14	2,457;0,016
Korkak-Cesur	2,25	0,89	2,50	1,02	1,269;0,208
Kendine güvensiz-Kendine Güvenli	2,15	0,86	2,36	1,19	0,966;0,336
Çekingen-Atılgan	2,45	1,06	2,86	1,20	1,761;0,081
Dağınık-Düzenli	2,53	1,26	2,78	1,30	0,988;0,326
Pasif-Aktif	1,83	0,78	2,47	1,01	3,444;0,001
Kararsız-Kararlı	2,28	1,09	2,86	1,32	2,347;0,021
Antipatik-Sempatik	2,13	0,97	2,28	0,79	0,902;0,369
Boyun eğici-Hakkını arayan	1,85	0,89	2,17	0,85	1,848;0,072
Toplam	38,48	8,77	44,23	10,27	2,938;0,004

Mesleği yapmaktan duyulan memnuniyet durumu ile SKÖ İnisiyatif Sahibi/Söyleneni Yapan, Düzenli/Dağınık alt ölçekleri ve ölçeğin tümünden alınan puan arasında anlamlı

ilişki saptanmıştır ($p<0,05$). Memnun olmayanların puan ortalaması daha yüksektir. Diğer alt ölçeklerden alınan puanlar memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). (Tablo 4.9)

Tablo 4.9
Mesleği Yapmaktan Duyulan Memnuniyete Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden Alınan Puanların Dağılımı

SKÖ	Memnun		Memnun Değil		t testi
	Ortalama	Ss	Ortalama	Ss	t;p
Yetersiz-Yeterli	2,03	0,59	2,26	1,19	1,064;0,196
Beceriksiz-Becerikli	2,00	0,77	2,20	0,96	1,068;0,290
Başarısız-Başarılı	2,22	0,72	2,11	0,93	-0,621;0,536
Sevilmeyen-Sevilen	2,08	0,69	2,09	1,01	0,079;0,938
İçedönük-Dışadönük	2,80	1,29	3,14	1,34	1,285;0,202
Yalnız-Yalnız değil	2,38	1,24	2,37	1,33	-0,020;0,984
Dışlanmış-Kabul edilmiş	1,92	0,67	2,14	1,24	0,958;0,343
Sabırsız-Sabırlı	2,78	1,38	2,94	1,43	0,552;0,582
Hoşgörüsüz-Hoşgörülü	1,84	0,76	2,20	1,23	1,580;0,121
Söyleneni yapan-İnisiyatif Sahibi	2,10	0,77	2,71	1,34	2,503;0,016
Korkak-Cesur	2,36	0,84	2,49	1,22	0,537;0,594
Kendine güvensiz-Kendine Güvenli	2,16	0,87	2,51	1,38	1,388;0,171
Çekingen-Atılgan	2,58	1,20	2,94	1,39	1,512;0,134
Dağınık-Düzenli	2,43	1,10	3,17	1,48	2,593;0,012
Pasif-Aktif	2,09	0,88	2,48	1,09	1,867;0,067
Kararsız-Kararlı	2,49	1,08	2,91	1,54	1,448;0,154
Antipatik-Sempatik	2,23	0,83	2,20	0,93	-0,178;0,859
Boyun eğici-Hakkını arayan	2,00	0,87	2,14	0,88	0,755;0,434
Toplam	40,49	8,14	45,03	12,70	2,209;0,029

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden alınan puanlar "Ruhsal bir sorun yaşama" durumuna göre analiz edildiğinde ruhsal bir sorun yaşadığını bildirenler Başarılı/Başarısız ($t = -3,402$; $P = 0,001$), Kendine Güvenli/Kendine Güvensiz ($t = -2,910$; $P = 0,004$) alt testleri ile ölçeğin tamamından ($t = -2,640$; $P = 0,010$) anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır. Ruhsal sorun yaşama durumu ile diğer alt ölçekler arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p > 0,05$). Bedensel sağlık sorunu durumu ile SKÖ alt ölçek ve toplam puan arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p > 0,05$).

Tekli analizlerde Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden alınan toplam puan kişinin mesleği seçme nedenine, mesleğini yaparken memnuniyet durumuna ve sahip olduğu mesleğe göre anlamlı farklılık göstermiştir. Belirtilen üç değişkenden gerçek etkide olanı belirlemek ve karıştırıcı faktörleri kontrol etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 4.10'da izlendiği gibi tıp doktoru olmak SKÖ puanını yaklaşık 4 puan arttırarak anlamlı ölçüde bağımsız etkide bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 4.10

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Toplam Puanıyla İlişkili Değişkenlere Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonucu

	<i>Beta</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>Standardize Beta</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
Sabit	37,361	1,572		23,773	0,000
Çevre/Aile Etkisiyle (Kişilik özelliklerime uygun)	3,756	2,074	0,182	1,811	0,073
Tıp doktoru (Hâkim/Mühendis)	4,256	2,091	0,200	2,035	0,044
Memnun Değil (Memnun)	2,717	2,063	0,128	1,317	0,191

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Şemaların, çocukluktan başlayarak yaşam boyunca tekrar eden düşünce, duygu ve davranış yapıları olduğu, bu yapıların, edinilen deneyimlerle kişinin düşünce ve duygularını, çevresindekiler ile olan ilişkisini belirleyen, organizmanın hayatta kalması için gerekli yapılar olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla şemalar, bireyin kendisiyle ve çevreyle olan bilgiyi nasıl düzenleyeceğini belirleyen, bireyin dış dünya ve kendisiyle ilgili temel varsayımlarını içeren, geçmiş yaşantı ve deneyimler sonucunda oluşmuş bilişsel yapılardır. Bilişsel kuram, kişilik bozukluklarının oluşumunda rol alan etkenler içerisinde kişinin işlevsel olmayan inançlarının rolünü vurgulamaktadır (Türkçapar, 2018).

Bu araştırmada bilişsel şemalar ile meslek seçimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Toplam 104 meslek elemanının yaş ortalaması 31.9 olup, 35'i hâkim, 35'i tıp doktoru ve 34'ü mühendistir. Katılımcıların %41,3'ü kadın, %58,7'si erkektir. Cinsiyet açısından hâkim ve tıp doktorları arasında farklılık bulunmazken, mühendislerde erkekler daha fazladır. Bu bulgu öz yeterlilik, alana duyulan ilgi yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleriyle de açıklanabilmektedir (Steil ve Hay, 1997; Downing, Crosby ve Blake-Beard, 2005; Lockwood, 2006; Sonnert, Fox ve Adkins, 2007; Potvin, Tai ve Sadler, 2009; Cheryan vd., 2011; Sadler vd., 2012; Godwin vd., 2016).

Araştırmaya katılanların %70,2'i mesleklerini kendi istek ve kararlarıyla, %12,5'i çevre/aile isteği ve/veya baskısıyla, %17,3'ü ise puanının okul/bölüme uygun olması ve/veya şans eseri seçtiklerini bildirmişlerdir. Mesleklerini kişilik özelliklerine uygun olduğu için seçtiklerini bildirenlerin oranı %38,5, prestijli olduğu için seçenlerin oranı %21,2 olup, bunları aile ya da çevrelerinde bu mesleği yapanların olması, öğretmen ve arkadaş etkisi, gelirinin yüksek olması gibi nedenler izlemiştir. Belirtilen nedenler mesleklere göre anlamlı farklılık göstermiş olup, kişilik özelliklerine uygun ve kendi

kararıyla seçtiğini bildirenlerin oranı hâkim ve mühendislerde tıp doktorlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Meslek seçimi kuramlarında ve araştırmalarında da, bir kişinin mesleğini seçmesinde alana duyulan ilgi, alınan puanın bu bölüme yetmesi, alanın kişilik özelliklerine uygunluğu, iş bulma olanağının yüksekliği, yeteneklerine uygunluk, aile ve toplumun beklentileri, ekonomik olanakları, sosyal statü, prestij ve güç edinme gibi içsel ve dışsal faktörlerin rol oynadığı bildirilmiştir (Festinger, 1954; Bandura, 1986; Holland, Gottfredson ve Power, 1980; Krumboltz ve Nichols, 1990; Crossley ve Mubarik, 2002; Gottfredson, 2005; Ferry, 2006; McManus vd., 2006; Lee ve Rojewski, 2009; Marra vd., 2009; Çelik ve Üzmez, 2012; Juntunen vd., 2013). Katılımcıların %66,3'ü mesleklerini yapmaktan memnun olduklarını bildirmişler ve mesleklere göre anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Bilişsel davranışçı modele dayanılarak, her bir kişilik yapısını o kişiliğe özel işlevsel olmayan inançlar temelinde değerlendiren Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Form'undan (PBQ-S) alınan puanlar hâkim, tıp doktoru ve mühendisler için anlamlı farklılık göstermemiştir. Ayrıca cinsiyete, mesleği seçme şekline ve nedenlerine göre de anlamlı farklılık göstermemiştir. Bunun nedeni olarak her üç mesleğin seçiminde alana duyulan ilgi, özerklik, iyilik halini yükseltme isteği, öz yeterlilik gibi içsel faktörlerin ağırlıklı olması ile statü, ekonomik güvence gibi benzer dışsal faktörler olabilir (Crossley ve Mubarik, 2002; Bleeker ve Jacobs, 2004; McManus, Livingston ve Katona, 2006; Avgerinos et al., 2006; Baboolal ve Hutchinson, 2007; Puljak vd., 2007; Draper ve Louw, 2007; Aasland vd., 2008; Drinkwater, Tully ve Dornan, 2008; Amin vd., 2009; Vries vd., 2010; Diderichsen vd., 2011; Ferrinho vd., 2011; Dastjerdi vd., 2012; Mandeville, Bartley ve Mipando, 2012; Dorie ve Cardella, 2013; Gaşiorowski vd., 2015; Lawrence ve Sheldon, 2015). Sosyo-demografik özellikler kapsamında, 12 yaşını bitirene kadar yaşanan yerleşim yeri tipi, kardeş sayısı, anne-babalarının boşanma durumu, göç öyküleri ve fiziksel sağlık sorunları farklılık göstermemiştir. Dolayısıyla benzer çevresel ortamlarda büyüme, temel inançları ifade eden şema yapılarının benzerliği ile sonuçlanabilir. Bu konuda daha büyük örneklerde ve farklı meslekler üzerinde nedenselliği ortaya koyan çalışmaların yapılmasında yarar olacaktır.

Araştırmada PBQ-S'in bazı alt ölçeklerinden alınan puanlar yaşa ve mesleğini yapmaktan duyulan memnuniyete göre farklılık göstermiştir. Tıp doktoru, hâkim ve mühendisler, yaş ilerledikçe daha bağımsız ve aktif olduklarını bildirmişlerdir. Mesleğini

yapmaktan memnun olanlar daha sağlıklı şemalara sahipken, memnun olmayanların daha işlevsiz şemalara sahip olduğu görülmektedir. Her üç meslek grubunda da herhangi bir ruhsal sorun yaşadığını; ancak tedavi olduklarını bildirenler, 'Çekingen, Bağımlı, Pasif, Anti-Sosyal, Şizoid, Borderline ve PBQ-S toplam puanları açısından daha işlevsel olmayan şemalara sahiptirler. Yapılan çalışmalar, genel olarak depresyon tanılı kişilerde negatif bilişsel önyargıların yaygın olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni, yukarıdan aşağıya zayıflamış bilişsel kontrolle birlikte subkortikal duygu işleme bölgelerinde meydana gelen değişimlerle açıklanmaktadır (Disner vd., 2011).

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nin puanları mesleklere göre incelendiğinde, tıp doktorları kendilerini daha başarısız, yalnız ve kararsız olarak değerlendirmişlerdir. Bu araştırmada tıp doktorları, hâkim ve mühendisler göre daha fazla ruhsal hastalık bildirmişlerdir. Tıp doktorluğu, müdahalelerinin doğrudan insanın sağlığını/yaşamın devamını etkilemesi, hızla artan tıbbi bilgi, artan malpraktis ve şiddet olayları nedeniyle iş stresinin artmasına bağlı gelişen olumsuz şemalar olarak değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalar tıp doktorlarında işle ilgili streslerin diğer mesleklerden daha yüksek olduğunu, bu nedenle olumsuz şemalara yönelik çalışılması gerektiğini göstermektedir (Kabbash, 2020).

Önemli sayıda çalışma, uyumsuz bilişsel şemaların, psikolojik problemlerin ve psikopatolojinin veya psikiyatrik bozuklukların gelişiminde bir savunmasızlık ya da güvenlik açığı faktörü olarak değerlendirilmektedir (Dang, Sharma ve Shekhawat, 2019). Tıp doktorlarına yönelik mesleki ruhsal müdahalelerin bilişsel tedaviye şema odaklı yaklaşımların entegre edilmesiyle başarısının arttığını göstermektedir (Bamber, 2006).

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan alınan puanlar mesleklere göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Mesleği seçme şekli ile Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu'ndan alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Tıp doktorları mühendis ve hâkimlere göre kendilerini daha kararsız, başarısız ve yalnız hissettiklerini bildirmişlerdir. Mesleklerini çevre/aile etkisiyle seçtiklerini bildirenler, diğerlerine göre daha pasif, inisiyatif sahibi olmayan ve dışlanmış hissetmektedirler. Tıp doktorları mühendis ve hâkimlere göre mesleklerini çevre/aile isteği ve/veya baskısıyla seçmişlerdir. Mesleğini yapmaktan memnun olmayanlar daha fazla oranda işlevsel olmayan inançlara sahiptirler. Yaş ilerledikçe kişiler daha bağımsız, kararlı, kendine güvenen ve aktif olduklarını bildirmişlerdir. Herhangi bir ruhsal sorun yaşadığını bildirenler daha fazla işlevsel olmayan inançlara sahiptirler.

6.2. Öneriler

Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar ışığında, mesleklerini kendi özelliklerine uygun olduğu için seçenlerin ve mesleğini yapmaktan memnun olanların daha fazla olumlu şemalara sahip oldukları görülmektedir. Bu durumlar henüz meslek seçimi sırasında alınacak kararların ilerleyen yaşlarda bile olumsuz şemaların oluşmasına sebebiyet verilebileceğini, meslekten memnuniyet düzeyinin kişilerin ruhsal problemleri ile de yakından ilişkili olabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Mesleki

danışmanlık pratiğinde, gençlerin kişilik özelliklerine uygun mesleği seçmesi konusunda toplum içerisinde anne-babalara-bakım verenlere-öğretmenlere farkındalık kazandırılması önemlidir.

Çalışmanın bulguları mesleki ruhsal hastalıkların kontrolü açısından değerlendirildiğinde, kişilerin iş memnuniyetinin artırılmasına yönelik uygulamaların ve işlevsel olmayan inançların kontrolüne yönelik klinik destek hizmetlerinin yararlı olacağını göstermektedir. Bu çalışma, bilişsel şemaların her geçen gün öneminin daha da fark edildiği günümüzde, klinik psikoloji alanında yapılan ilk çalışmadır. Şema terapi uygulayan psikoterapistler, danışanlarının meslekleri, mesleklerinden duydukları memnuniyet ile bilişsel şemaları arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurmalarının tedavi başarısını arttıracığı düşünülmektedir. Ayrıca, klinik psikoloji alanında meslekler ile bilişsel şemalar arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara ağırlık verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aasland, O. G., Røvik, J. O., & Wiers-Jenssen, J. (2008). Motives for choice of specialty during and after medical school. *Tidsskrift for den Norske laegeforening*, 128(16), 1833-1837.
- Abraham, W. C., & Robins, A. (2005). Memory retention—the synaptic stability versus plasticity dilemma. *Trends in neurosciences*, 28(2), 73-78.
- Agarwala, T. (2008). Factors influencing career choice of management students in India. *Career Development International*, 13(4), 362-376.
- Al-Fouzan, R., Al-Ajlan, S., Marwan, Y., & Al-Saleh, M. (2012). Factors affecting future specialty choice among medical students in Kuwait. *Medical education online*, 17(1), 19587.
- Amin, Z., Tani, M., Hoon Eng, K., Samarasekara, D. D., & Huak, C. Y. (2009). Motivation, study habits, and expectations of medical students in Singapore. *Medical teacher*, 31(12), e560-e569.
- Arthur, A. R. (2000). The personality and cognitive-epistemological traits of cognitive-behavioural and psychoanalytic psychotherapists. *British Journal of Medical Psychology*, 73(2), 243-257.
- Atherton, L. A., Dupret, D., & Mellor, J. R. (2015). Memory trace replay: the shaping of memory consolidation by neuromodulation. *Trends in neurosciences*, 38(9), 560-570.
- Avgerinos, E. D., Msaouel, P., Koussidis, G. A., Keramaris, N. C., Bessas, Z., & Gourgoulialis, K. (2006). Greek medical students' career choices indicate strong tendency towards specialization and training abroad. *Health Policy*, 79(1), 101-106.
- Baboolal, N. S., & Hutchinson, G. A. (2007). Factors affecting future choice of specialty among first-year medical students of the University of the West Indies, Trinidad. *Medical Education*, 41(1), 50-56.
- Bamber, M. (2004). 'The good, the bad and defenceless Jimmy'—a single case study of Schema Mode Therapy. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 11(6), 425-438.

- Bamber, M., & Price, J. (2006). A schema focused model of occupational stress. CBT for occupational stress in health professionals: Introducing a schema focused approach, 149-161.
- Bandura, A. (1986). Self-efficacy theory in contemporary psychology. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 4(3), 359-373.
- Bartlett, F., C., & Kintsch, W. (1995). *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511759185
- Bartnick, L., Kappelman, M., Berger, J., & Sigman, B. (1985). The value of the California Psychological Inventory in predicting medical students' career choice. *Medical Education*, 19(2), 143-147.
- Bauer, P. J. (1996). What do infants recall of their lives? Memory for specific events by one- to two-year-olds. *Am Psychol*, 51(1), 29-41. doi:10.1037//0003-066x.51.1.29
- Baumeister, R. F., & Muraven, M. (1996). Identity as adaptation to social, cultural, and historical context. *Journal of adolescence*, 19(5), 405-416.
- Beck, A. T. (1964). Thinking and depression: II. Theory and therapy. *Archives of general psychiatry*, 10(6), 561-571.
- Beck, J. S., & Beck, A. T. (1995). *Cognitive therapy: Basics and beyond*: Guilford press New York.
- Blanton, H., Buunk, B. P., Gibbons, F. X., & Kuyper, H. (1999). When better-than-others compare upward: Choice of comparison and comparative evaluation as independent predictors of academic performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 420.
- Bleeker, M. M., & Jacobs, J. E. (2004). Achievement in math and science: Do mothers' beliefs matter 12 years later? *Journal of Educational Psychology*, 96(1), 97.
- Bloch, D. P. (2005). Complexity, chaos, and nonlinear dynamics: A new perspective on career development theory. *The Career Development Quarterly*, 53(3), 194-207.

- Blustein, D. L., Schultheiss, D. E. P., & Flum, H. (2004). Toward a relational perspective of the psychology of careers and working: A social constructionist analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 64(3), 423-440.
- Booth, A. E., & Waxman, S. (2002). Object names and object functions serve as cues to categories for infants. *Dev Psychol*, 38(6), 948-957. doi:10.1037//0012-1649.38.6.948
- Borges, N. J., & Osmon, W. R. (2001). Personality and medical specialty choice: technique orientation versus people orientation. *Journal of Vocational Behavior*, 58(1), 22-35.
- Bosley, S. L., Arnold, J., & Cohen, L. (2009). How other people shape our careers: A typology drawn from career narratives. *Human Relations*, 62(10), 1487-1520.
- Brainerd, C. J., Holliday, R. E., & Reyna, V. F. (2004). Behavioral measurement of remembering phenomenologies: so simple a child can do it. *Child Dev*, 75(2), 505-522. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00689.x
- Brown, D. (2002). *Career choice and development*: John Wiley & Sons.
- Brown, D., & Crace, R. K. (1996). Values in life role choices and outcomes: A conceptual model. *The Career Development Quarterly*, 44(3), 211-223.
- Buunk, A. P., & Gibbons, F. X. (2007). Social comparison: The end of a theory and the emergence of a field. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 102(1), 3-21.
- Buunk, B. P., & Mussweiler, T. (2001). New directions in social comparison research. *European Journal of Social Psychology*, 31(5), 467-475.
- Buunk, B. P., & Ybema, J. F. (1997). Social comparisons and occupational stress: The identification-contrast model. *Health, coping, and well-being: Perspectives from social comparison theory*, 359-388.
- Buunk, B. P., Schaufeli, W. B., & Ybema, J. F. (1994). Burnout, uncertainty, and the desire for social comparison among nurses. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(19), 1701-1718.

- Carr, J. V. (1996). Comprehensiveness of career planning: The third C-Comprehensiveness. *Journal of Career Development*, 23(1), 33-42.
- Chen, X. (2013). STEM Attrition: College Students' Paths into and out of STEM Fields. Statistical Analysis Report. NCES 2014-001. National Center for Education Statistics.
- Cheryan, S., Siy, J. O., Vichayapai, M., Drury, B. J., & Kim, S. (2011). Do female and male role models who embody STEM stereotypes hinder women's anticipated success in STEM? *Social Psychological and Personality Science*, 2(6), 656-664.
- Chou, C. C. (2000). Schema Theory-based Instructional Design of Asynchronous Web-based Language Courses.
- Chudzikowski, K., & Mayrhofer, W. (2011). In search of the blue flower? Grand social theories and career research: The case of Bourdieu's theory of practice. *Human Relations*, 64(1), 19-36.
- Chun, D. M., & Plass, J. L. (1997). Research on text comprehension in multimedia environments. *Language learning & technology*, 1(1), 60-81.
- Cleaves, A. (2005). The formation of science choices in secondary school. *International Journal of Science Education*, 27(4), 471-486.
- Colozzi, E. A. (2003). Depth-oriented values extraction. *The Career Development Quarterly*, 52(2), 180-189.
- Crossley, M. L., & Mubarik, A. (2002). A comparative investigation of dental and medical student's motivation towards career choice. *British dental journal*, 193(8), 471.
- Dang, S., Sharma, P., & Shekhawat, L.S. (2019). Cognitive Schemas among Mental Health Professionals and Other Health Professionals. *Indian J Psychol Med.* May-Jun;41(3):258-265.
- Dastjerdi, M. V., Mahdian, M., Dastjerdi, E. V., & Namdari, M. (2012). Study motives and career choices of Iranian medical and dental students. *Acta Medica Iranica*, 417-424.

- Daugherty, A. M., Bender, A. R., Raz, N., & Ofen, N. (2016). Age differences in hippocampal subfield volumes from childhood to late adulthood. *Hippocampus*, 26(2), 220-228. doi:10.1002/hipo.22517
- Dedmond, R. M. (1996). Evaluation of the career planning program. *Journal of Career Development*, 23(1), 83-93.
- DeMaster, D., Coughlin, C., & Ghetti, S. (2016). Retrieval flexibility and reinstatement in the developing hippocampus. *Hippocampus*, 26(4), 492-501. doi:10.1002/hipo.22538
- Diderichsen, S., Andersson, J., Johansson, E. E., Verdonk, P., Lagro-Janssen, A., & Hamberg, K. (2011). Swedish medical students' expectations of their future life. *International Journal of Medical Education*, 2, 140.
- Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2009). Calling and vocation at work: Definitions and prospects for research and practice. *The counseling psychologist*, 37(3), 424-450.
- Disner, S.G., Beevers, C.G., Haigh, E.A., & Beck, A.T. (2011). Neural mechanisms of the cognitive model of depression. *Nat Rev Neurosci*, 6;12(8):467-77. doi: 10.1038/nrn3027.
- Dorie, B. L., & Cardella, M. E. (2013), *Engineering Childhood: Knowledge Transmission Through Parenting* Paper presented at 2013 ASEE Annual Conference & Exposition, Atlanta, Georgia. <https://peer.asee.org/19515>
- Downing, R. A., Crosby, F. J., & Blake-Beard, S. (2005). The perceived importance of developmental relationships on women undergraduates' pursuit of science. *Psychology of Women Quarterly*, 29(4), 419-426.
- Draper, C., & Louw, G. (2007). What is medicine and what is a doctor? Medical students' perceptions and expectations of their academic and professional career. *Medical teacher*, 29(5), e100-e107.
- Drinkwater, J., Tully, M. P., & Dornan, T. (2008). The effect of gender on medical students' aspirations: a qualitative study. *Medical Education*, 42(4), 420-426.
- Eichenbaum, H. (1997). Declarative memory: insights from cognitive neurobiology. *Annu Rev Psychol*, 48, 547-572. doi:10.1146/annurev.psych.48.1.547

- Eichenbaum, H., Dudchenko, P., Wood, E., Shapiro, M., & Tanila, H. (1999). The hippocampus, memory, and place cells: is it spatial memory or a memory space? *Neuron*, 23(2), 209-226.
- Eron, L. D. (1955). Effect of medical education on medical students' attitudes. *Academic Medicine*, 30(10), 559-566.
- Evans, D. A., & Gadd, C. S. (1989). Managing coherence and context in medical problem-solving discourse. *Cognitive Science in Medicine* The MIT Press.
- Farell, J.M ., Shaw, I.A., Webber, M.A. (2009). A schema-focused approach to group psychotherapy for outpatients with borderline personality disorder: A randomized controlled trial. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 40, 317 -32 8 .
- Ferrinho, P., Sidat, M., Fresta, M. J., Rodrigues, A., Fronteira, I., da Silva, F., Dussault, G. (2011). The training and professional expectations of medical students in Angola, Guinea-Bissau and Mozambique. *Human resources for health*, 9(1), 9.
- Ferry, N. M. (2006). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. *Journal of Extension*, 44(3), 1-6.
- Festinger, L. (1954). (1954b). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.
- Fiske, S. T. (1992). Thinking is for doing: portraits of social cognition from daguerreotype to laserphoto. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(6), 877.
- Forcato, C., Rodriguez, M. L., Pedreira, M. E., & Maldonado, H. (2010). Reconsolidation in humans opens up declarative memory to the entrance of new information. *Neurobiol Learn Mem*, 93(1), 77-84.
doi:10.1016/j.nlm.2009.08.006
- Fouad, N. A., & Bingham, R. P. (1995). Career counseling with racial and ethnic minorities. *Handbook of vocational psychology: Theory, research, and practice*, 2, 331-265.

- Fouad, N. A., & Brown, M. T. (2000). *Role of race and social class in development: Implications for counseling psychology*. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (p. 379–408). John Wiley & Sons Inc.
- Fouad, N. A., Smith, P. L., & Zao, K. E. (2002). Across academic domains: Extensions of the social-cognitive career model. *Journal of counseling psychology*, 49(2), 164.
- French, R. M. (1999). Catastrophic forgetting in connectionist networks. *Trends in cognitive sciences*, 3(4), 128-135.
- Furnham, A. (2012). *The psychology of behaviour at work: The individual in the organization*: Psychology Press.
- Gaşiorowski, J., Rudowicz, E., & Safranow, K. (2015). Motivation towards medical career choice and future career plans of Polish medical students. *Advances in health sciences education*, 20(3), 709-725.
- Gerring, R., J., Zimbardo P. G., 2012, *Psikoloji ve Yaşam/Psikolojiye Giriş* 19. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Gershman, S. J., Monfils, M. H., Norman, K. A., & Niv, Y. (2017). The computational nature of memory modification. *Elife*, 6. doi:10.7554/eLife.23763
- Gershman, S. J., Monfils, M.-H., Norman, K. A., & Niv, Y. (2017). The computational nature of memory modification. *Elife*, 6, e23763.
- Ghosh, V. E., & Gilboa, A. (2014). What is a memory schema? A historical perspective on current neuroscience literature. *Neuropsychologia*, 53, 104-114.
- Gibbons, F. X., & Buunk, B. P. (1999). Individual differences in social comparison: development of a scale of social comparison orientation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 129.
- Gibson, D. E. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 134-156.

- Gibson, D. E., & Lawrence, B. S. (2010). Women's and men's career referents: How gender composition and comparison level shape career expectations. *Organization Science*, 21(6), 1159-1175.
- Giedd, J. N., Schmitt, J. E., & Neale, M. C. (2007). Structural brain magnetic resonance imaging of pediatric twins. *Hum Brain Mapp*, 28(6), 474-481. doi:10.1002/hbm.20403
- Ginzberg, E., Ginsburg, S. W., Axelrad, S., & Herma, J. L. (1951). *Occupational choice*. New York.
- Girasek, E., Molnár, R., Eke, E., & Szócska, M. (2011). The medical career choice motivations—Results from a Hungarian study. *Central European Journal of Medicine*, 6(4), 502.
- Godwin, A., Potvin, G., Hazari, Z., & Lock, R. (2016). Identity, Critical Agency, and Engineering: An Affective Model for Predicting Engineering as a Career Choice. *Journal of Engineering Education*, 105(2), 312-340. doi:10.1002/jee.20118
- Gogtay, N., Giedd, J. N., Lusk, L., Hayashi, K. M., Greenstein, D., Vaituzis, A. C., . . . Thompson, P. M. (2004). Dynamic mapping of human cortical development during childhood through early adulthood. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 101(21), 8174-8179. doi:10.1073/pnas.0402680101
- Gottfredson, L. S. (1978). An analytical description of employment according to race, sex, prestige, and Holland type of work. *Journal of Vocational Behavior*, 13(2), 210-221.
- Gottfredson, L. S. (2005). Using Gottfredson's theory of circumscription and compromise in career guidance and counseling. *Career development and counseling: Putting theory and research to work*, 71-100.
- Gray, M. P., & O'Brien, K. M. (2007). Advancing the assessment of women's career choices: The Career Aspiration Scale. *Journal of career assessment*, 15(3), 317-337.
- Grote, G., & Hall, D. T. (2013). Reference groups: A missing link in career studies. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 265-279.

- Hackett, G. (1995). Self-efficacy in career choice and development. In A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in changing societies* (pp. 232-258). In: New York: Cambridge University Press.
- Hannah, J.-A. S., & Kahn, S. E. (1989). The relationship of socioeconomic status and gender to the occupational choices of grade 12 students. *Journal of Vocational Behavior*, 34(2), 161-178.
- Hauser, R. M., & Warren, J. R. (1997). Socioeconomic indexes for occupations: A review, update, and critique. *Sociological methodology*, 27(1), 177-298.
- Heiligers, P. J. (2012). Gender differences in medical students' motives and career choice. *BMC Medical Education*, 12(1), 82.
- Helgeson, V. S., & Mickelson, K. D. (1995). Motives for social comparison. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(11), 1200-1209.
- Heslin, P. A. (2003). Self-and other-referent criteria of career success. *Journal of career assessment*, 11(3), 262-286.
- Hess, M., Ittel, A., & Kuhl, P. (2006). Innerfamiliäre Transmission von Geschlechterrollenorientierungen bei Jugendlichen: Die Bedeutung des Erziehungsverhaltens und des Familienzusammenhalts. In *Jahrbuch Jugendforschung* (pp. 107-129): Springer.
- Hodkinson, P., & Sparkes, A. C. (1997). Careership: a sociological theory of career decision making. *British journal of sociology of education*, 18(1), 29-44.
- Hoerner, J. L., & Wehrley, J. B. (1995). *Work-based learning: The key to school-to-work transition*: Glencoe/McGraw-Hill.
- Hogg, M. A., & Terry, D. I. (2000). Social identity and self-categorization processes in organizational contexts. *Academy of Management Review*, 25(1), 121-140.
- Holland, J. J., Gottfredson, D. C., & Power, P. G. (1980). Some diagnostic scales for research in decision making and personality: Identity, information, and barriers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(6), 1191.
- Holland, J. L. (1959). A theory of vocational choice. *Journal of counseling psychology*, 6(1), 35.

- Holland, J. L. (1966). The psychology of vocational choice: A theory of personality types and model environments.
- Holland, J. L. (1997). Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments: Psychological Assessment Resources.
- James, I. A. (2001). Schema therapy: the next generation, but should it carry a health warning? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 29(4), 401-407.
- Juntunen, C. L., Ali, S. R., & Pietrantonio, K. R. (2013). Social class, poverty, and career development. *Career development and counseling: Putting theory and research to work*, 245-274.
- Kabbash, I.A., El-Sallamy, R.M., Abdo, S.A.E., Atalla, A.O. (2020). Job satisfaction among physicians in secondary and tertiary medical care levels. *Environ Sci Pollut Res Int*. doi: 10.1007/s11356-020-08506-9
- Karasar, N. (1999) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kirkpatrick, J., Pascanu, R., Rabinowitz, N., Veness, J., Desjardins, G., Rusu, A. A., Grabska-Barwinska, A. (2017). Overcoming catastrophic forgetting in neural networks. *Proceedings of the national academy of sciences*, 114(13), 3521-3526.
- Korkut Owen, F. (2008). *Mesleki Seçimleri Etkileyen Ana Etmenler*, (R. Özyürek Ed). *Kariyer Yolculuğu*, s.1-23, Ulusal Ajans, Ankara.
- Korkut Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö., Yılmaz, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçme Nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (3), s.135-151
- Krieshok, T. S., Black, M. D., & McKay, R. A. (2009). Career decision making: The limits of rationality and the abundance of non-conscious processes. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 275-290.
- Krumboltz, J. D. (1979). A social learning theory of career decision making. *Social learning and career decision making*, 19-49.

- Krumboltz, J. D., & Nichols, C. W. (1990). Integrating the social learning theory of career decision making. *Career counseling: Contemporary topics in vocational psychology*, 159-192.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırmayöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (2004). *Meslek Rehberliği Ve Danışmanlığına Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Lawrence, S., K., & Sheldon, M. (2015). What Makes Lawyers Happy? A Data-Driven Prescription to Redefine Professional Success, *83Geo. Wash. L. Rev.*554. (Available at: <http://ir.law.fsu.edu/articles/94>) (Accessed 9 Nisan 2020).
- Lee, I. H., & Rojewski, J. W. (2009). Development of occupational aspiration prestige: A piecewise latent growth model of selected influences. *Journal of Vocational Behavior*, 75(1), 82-90.
- Lee, J. K., Wendelken, C., Bunge, S. A., & Ghetti, S. (2016). A Time and Place for Everything: Developmental Differences in the Building Blocks of Episodic Memory. *Child Dev*, 87(1), 194-210. doi:10.1111/cdev.12447
- Levy, M. S. (1998). A helpful way to conceptualize and understand reenactments. *The Journal of psychotherapy practice and research*, 7(3), 227.
- Lewis, P. A., & Durrant, S. J. (2011). Overlapping memory replay during sleep builds cognitive schemata. *Trends in cognitive sciences*, 15(8), 343-351.
- Li, Q., Swaminathan, H., & Tang, J. (2009). Development of a classification system for engineering student characteristics affecting college enrollment and retention. *Journal of Engineering Education*, 98(4), 361-376.
- Li, X., Hou, Z.-J., & Jia, Y. (2015). The influence of social comparison on career decision-making: Vocational identity as a moderator and regret as a mediator. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 10-19.
- Lloyd, M. E., Doydum, A. O., & Newcombe, N. S. (2009). Memory binding in early childhood: evidence for a retrieval deficit. *Child Dev*, 80(5), 1321-1328. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01353.x

- Lockwood, P. (2006). "Someone like me can be successful": Do college students need same-gender role models? *Psychology of Women Quarterly*, 30(1), 36-46.
- Lowman, R. L. (1993). The inter-domain model of career assessment and counseling. *Journal of Counseling & Development*, 71(5), 549-554.
- Lukowski, A. F., Wiebe, S. A., & Bauer, P. J. (2009). Going beyond the specifics: generalization of single actions, but not temporal order, at 9 months. *Infant Behav Dev*, 32(3), 331-335. doi:10.1016/j.infbeh.2009.02.004
- Mandeville, K. L., Bartley, T., & Mipando, M. (2012). Future career plans of Malawian medical students: a cross-sectional survey. *Human resources for health*, 10(1), 29.
- Marra, R. M., Rodgers, K. A., Shen, D., & Bogue, B. (2009). Women Engineering Students and Self-Efficacy: A Multi-Year, Multi-Institution Study of Women Engineering Student Self-Efficacy. *Journal of Engineering Education*, 98(1), 27-38. doi:10.1002/j.2168-9830.2009.tb01003.x
- Marsh, H. W., Hau, K.-T., & Kong, C.-K. (2002). Multilevel causal ordering of academic self-concept and achievement: Influence of language of instruction (English compared with Chinese) for Hong Kong students. *American Educational Research Journal*, 39(3), 727-763.
- Mau, W. C. (2003). Factors that influence persistence in science and engineering career aspirations. *The Career Development Quarterly*, 51(3), 234-243.
- McManus, I., Lefford, F., Furnham, A., Shahidi, S., & Pincus, T. (1996). Career preference and personality differences in medical school applicants. *Psychology, Health & Medicine*, 1(3), 235-248.
- McManus, I., Livingston, G., & Katona, C. (2006). The attractions of medicine: the generic motivations of medical school applicants in relation to demography, personality and achievement. *BMC Medical Education*, 6(1), 11.
- MEB, 2016, Mesleki Gelişim, Meslek Ahlakı ve Ahilik, Ankara

- Mermillod, M., Bugaiska, A., & Bonin, P. (2013). The stability-plasticity dilemma: Investigating the continuum from catastrophic forgetting to age-limited learning effects. *Frontiers in psychology*, 4, 504.
- Merodoulaki, G. (1994). Early Experiences as Factors Influencing Occupational Choice in Counselling and Psychotherapy'. *Counselling Psychology Review*, 9(3), 18-39.
- Michinov, N. (2005). Social comparison, perceived control, and occupational burnout. *Applied Psychology*, 54(1), 99-118.
- Mitchell, L. K. (1990). Social learning approach to career decision making: Krumboltz's theory. *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice*, 2(1), 145-196.
- Morton, N. W., Sherrill, K. R., & Preston, A. R. (2017). Memory integration constructs maps of space, time, and concepts. *Curr Opin Behav Sci*, 17, 161-168. doi:10.1016/j.cobeha.2017.08.007
- Murty, V. P., Calabro, F., & Luna, B. (2016). The role of experience in adolescent cognitive development: Integration of executive, memory, and mesolimbic systems. *Neurosci Biobehav Rev*, 70, 46-58. doi:10.1016/j.neubiorev.2016.07.034
- O'Connell, L., Betz, M., & Kurth, S. (1989). Plans for balancing work and family life: Do women pursuing nontraditional and traditional occupations differ? *Sex Roles*, 20(1-2), 35-45.
- O'Connor, P. A. (1982). Multi-dimensional ratings of adult occupations. *Psychological Reports*, 50(3), 747-754.
- Okamoto, D., & England, P. (1999). Is there a supply side to occupational sex segregation? *Sociological Perspectives*, 42(4), 557-582.
- Oldham, G. R., Nottenburg, G., Kassner, M. W., Ferris, G., Fedor, D., & Masters, M. (1982). The selection and consequences of job comparisons. *Organizational Behavior and Human Performance*, 29(1), 84-111. doi:https://doi.org/10.1016/0030-5073(82)90243-4

- Osipow, S. H. (1990). Convergence in theories of career choice and development: Review and prospect. *Journal of Vocational Behavior*, 36(2), 122-131.
- Park, J., Kim, Y., & Han, B. (2017). Long Working Hours in Korea: Based on the 2014 Korean Working Conditions Survey. *Saf Health Work*, 8(4), 343-346. doi:10.1016/j.shaw.2017.05.002
- Parsons, J. (1977). Attributional factors mediating female underachievement and low career aspirations. Paper presented at the San Francisco: Paper presented at Symposium on Attributional Analysis of Problems on Women's Lives at American Psychological Association Convention.
- Pathman, T., & Ghetti, S. (2014). The eyes know time: a novel paradigm to reveal the development of temporal memory. *Child Dev*, 85(2), 792-807. doi:10.1111/cdev.12152
- Peck, E. C. (1987). The traits of true invulnerability and posttraumatic stress in psychoanalyzed men of action. *The invulnerable child*, 315-360.
- Perris, C. (2000). Personality-related disorders of interpersonal behaviour: a developmental-constructivist cognitive psychotherapy approach to treatment based on attachment theory. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 7(2), 97-117.
- Peters, K., Ryan, M., Haslam, S. A., & Fernandes, H. (2012). To Belong or Not to Belong. *Journal of Personnel Psychology*.
- Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child* (M. Cook, Trans.). New York, NY, US. In: Basic Books. [http://dx. doi. org/10.1037/11168-000](http://dx.doi.org/10.1037/11168-000).
- Pines, A. M. (2000). Treating career burnout: A psychodynamic existential perspective. *Journal of Clinical Psychology*, 56(5), 633-642.
- Potvin, G., Tai, R. H., & Sadler, P. M. (2009). The difference between engineering and science students: Comparing backgrounds and high school science experiences. Paper presented at the 2009 American Society of Engineering Education Annual Conference & Exposition.
- Preston, A. R., & Eichenbaum, H. (2013). Interplay of hippocampus and prefrontal cortex in memory. *Current Biology*, 23(17), R764-R773.

- Preston, A., Molitor, R. J., Pudhiyidath, A., & Schlichting, M. L. (2017). Schemas. In Learning and memory: a comprehensive reference (pp. 125-132): Elsevier Inc.
- Price, D. W., & Goodman, G. S. (1990). Visiting the wizard: children's memory for a recurring event. *Child Dev*, 61(3), 664-680.
- Price, J. (2006). Occupation as re-enactment: Adaptive or maladaptive? CBT for Occupational Stress in Health Professionals: Introducing a Schema-Focused Approach, 203.
- Pryor, R. G., & Bright, J. (2003). The chaos theory of careers. *Australian Journal of Career Development*, 12(3), 12-20.
- Puljak, L., Kraljevic, J. B., Latas, V. B., & Sapunar, D. (2007). Demographics and motives of medical school applicants in Croatia. *Medical teacher*, 29(8), e227-e234.
- Quinn, P. C., Eimas, P. D., & Rosenkrantz, S. L. (1993). Evidence for representations of perceptually similar natural categories by 3-month-old and 4-month-old infants. *Perception*, 22(4), 463-475. doi:10.1068/p220463
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. E. (2012). Şema terapi ayırıcı özellikler(1. Basım). (M. Şaşoğlu, Çev.). İstanbul: Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Ramsay, J. R., & Rostain, A. L. (2014). Cognitive behavioral therapy for adult ADHD: An integrative psychosocial and medical approach: Routledge.
- Régner, I., Escribe, C., & Dupeyrat, C. (2007). Evidence of social comparison in mastery goals in natural academic settings. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 575.
- Régner, I., Huguet, P., & Monteil, J.-M. (2002). Effects of socioeconomic status (SES) information on cognitive ability inferences: When low-SES students make use of a self-threatening stereotype. *Social Psychology of Education*, 5(3), 253-269.

- Reiss, A. L., Abrams, M. T., Singer, H. S., Ross, J. L., & Denckla, M. B. (1996). Brain development, gender and IQ in children. A volumetric imaging study. *Brain*, 119 (Pt 5), 1763-1774. doi:10.1093/brain/119.5.1763
- Rumelhart, D. E. (1980). On evaluating story grammars. *Cognitive Science*, 4(3), 313-316.
- Rumelhart, D., Norman, D., Atkinson, R., Herrnstein, R., Lindzey, G., & Luce, R. (1988). *Handbook of experimental psychology*. In: Wiley: New York.
- Saad, L. (2014). The '40-Hour' Workweek Is Actually Longer—by Seven Hours. Retrieved from Gallup. com website: <http://www.gallup.com/poll/175286/hour-workweek-actually-longer-seven-hours.aspx>.
- Sadler, P. M., Sonnert, G., Hazari, Z., & Tai, R. (2012). Stability and volatility of STEM career interest in high school: A gender study. *Science education*, 96(3), 411-427.
- Sadock, B. J., Sadock, V. A., Ruiz, P. 2016, *Pisikiyatri, Davranış Bilimleri/Klinik Psikiyatri*, 11. Baskı Güneş Tıp Kitapevleri, Ankara.
- Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. (1996). Statistical learning by 8-month-old infants. *Science*, 274(5294), 1926-1928. doi:10.1126/science.274.5294.1926
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (Ed.). (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- Savickas, M. L. (2012). Life design: A paradigm for career intervention in the 21st century. *Journal of Counseling & Development*, 90(1), 13-19.
- Savickas, M. L., & Porfeli, E. J. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behavior*, 80(3), 661-673.
- Scandell, D. J., Wlazelek, B. G., & Scandell, R. S. (1997). Personality of the therapist and theoretical orientation. *The Irish Journal of Psychology*, 18(4), 413-418.

- Schmidt, N. B., Joiner, T. E., Young, J. E., & Telch, M. J. (1995). The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schemas. *Cognitive therapy and research*, 19(3), 295-321.
- Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel psychology*, 40(3), 437-453.
- Schultheiss, D. E. P. (2003). A relational approach to career counseling: Theoretical integration and practical application. *Journal of Counseling & Development*, 81(3), 301-310.
- Sears, S. (1982). A definition of career guidance terms: A national vocational guidance association perspective. *Vocational Guidance Quarterly*.
- Selk, M. (1984). *Geschlecht und Berufswahl: ein Beitrag zur Theoriebildung und empirischen Erfassung geschlechtsspezifischen Berufswahlverhaltens*: Lang.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim (kuramdan uygulamaya)*, İstanbul: Gönül Yayınevi.
- Sherman, M. D. (1996). Distress and professional impairment due to mental health problems among psychotherapists. *Clinical Psychology Review*, 16(4), 299-315.
- Sloutsky, V. M., & Fisher, A. V. (2004). When development and learning decrease memory. Evidence against category-based induction in children. *Psychol Sci*, 15(8), 553-558. doi:10.1111/j.0956-7976.2004.00718.x
- Sluzenski, J., Newcombe, N. S., & Kovacs, S. L. (2006). Binding, relational memory, and recall of naturalistic events: a developmental perspective. *J Exp Psychol Learn Mem Cogn*, 32(1), 89-100. doi:10.1037/0278-7393.32.1.89
- Smart, J. C., Elton, C. F., & McLaughlin, G. W. (1986). Person-environment congruence and job satisfaction. *Journal of Vocational Behavior*, 29(2), 216-225.

- Sonnert, G., Fox, M. F., & Adkins, K. (2007). Undergraduate women in science and engineering: Effects of faculty, fields, and institutions over time. *Social Science Quarterly*, 88(5), 1333-1356.
- Steil, J. M., & Hay, J. L. (1997). Social comparison in the workplace: A study of 60 dual-career couples. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(4), 427-438.
- Stevens, K. A., & Walker, E. A. (1993). Choosing a career: why not nursing for more high school seniors? *Journal of Nursing Education*, 32(1), 13-17.
- Stopa, L., Thorne, P., Waters, A., & Preston, J. (2001). Are the short and long forms of the Young Schema Questionnaire comparable and how well does each version predict psychopathology scores? *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 15(3), 253.
- Suls, J., Gaes, G., & Gastorf, J. (1979). Evaluating a sex-related ability: Comparison with same-, opposite-, and combined-sex norms. *Journal of Research in Personality*, 13(3), 294-304.
- Super, D. E. (1953). A theory of vocational development. *American psychologist*, 8(5), 185.
- Super, D. E., Knasel, E.G. (1981). Careerdevelopment in adulthood: Sometheoreticalproblemsand a possiblesolution. *British Journal of GuidanceandCounselling*, 9(2), 194-201.
- Şahin, N. H., Basım, N. H. ve Çetin, F. (2009). Kişiler arası çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 153-163
- Taymur, İ., , M.H. ve Ark. (2011). Kişilik İnanç Ölçeği- Kısa Formunun (KİÖ-KTF) Türkçe Çevirisinin Üniversite Öğrencilerinde Geçerlilik, Güvenilirliği, Klinik Psikiyatri 2011;14:199-209
- Tiedeman, D., & O'Hara, R. (1963). *Career development: Choice and adjustment*. New York: College Entrance Examination Board. Wall Street Journal.

- Tremblay, J. M., Herron, W. G., & Schultz, C. L. (1986). Relation between therapeutic orientation and personality in psychotherapists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17(2), 106.
- Tse, D., Langston, R. F., Kakeyama, M., Bethus, I., Spooner, P. A., Wood, E. R., . . . Morris, R. G. (2007). Schemas and memory consolidation. *Science*, 316(5821), 76-82.
- Tse, D., Takeuchi, T., Kakeyama, M., Kajii, Y., Okuno, H., Tohyama, C., . . . Morris, R. G. (2011). Schema-dependent gene activation and memory encoding in neocortex. *Science*, 333(6044), 891-895.
- Tulving, E., & Schacter, D. L. (1990). Priming and human memory systems. *Science*, 247(4940), 301-306. doi:10.1126/science.2296719
- Tutar, H., Altınöz, M. ve Çakıroğlu, D. (2009). İşgörenlerin kendilik algılarının bireysel özellikler bakımından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 489-496.
- Türkçapar, M.H. (2018). *Bilişsel Davranışçı Terapi Temel İlkeler ve Uygulama*, 1. Baskı, Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Vallis, T. M. (1998). When the going gets tough: Cognitive therapy for the severely disturbed.
- Van Der Zee, K. I., Buunk, B. P., Sanderman, R., Botke, G., & Van Den Bergh, F. (1999). The Big Five and identification–contrast processes in social comparison in adjustment to cancer treatment. *European Journal of Personality*, 13(4), 307-326.
- Van Kesteren, M. T., Rijpkema, M., Ruiter, D. J., & Fernandez, G. (2013). Consolidation differentially modulates schema effects on memory for items and associations. *PLoS One*, 8(2), e56155. doi: 10.1371 /journal. pone. 0056155
- Van Kesteren, M. T., Ruiter, D. J., Fernandez, G., & Henson, R. N. (2012). How schema and novelty augment memory formation. *Trends Neurosci*, 35(4), 211-219. doi:10.1016/j.tins.2012.02.001

- Voss, J. L., O'Neil, J. T., Kharitonova, M., Briggs-Gowan, M. J., & Wakschlag, L. S. (2015). Adolescent development of context-dependent stimulus-reward association memory and its neural correlates. *Front Hum Neurosci*, 9, 581. doi:10.3389/fnhum.2015.00581
- Vries, E. d., Irlam, J., Couper, I., & Kornik, S. (2010). Career plans of final-year medical students in South Africa. *SAMJ: South African Medical Journal*, 100(4), 227-228.
- Watt, H. M., Shapka, J. D., Morris, Z. A., Durik, A. M., Keating, D. P., & Eccles, J. S. (2012). Gendered motivational processes affecting high school mathematics participation, educational aspirations, and career plans: A comparison of samples from Australia, Canada, and the United States. *Developmental psychology*, 48(6), 1594.
- Wheeler, L., & Miyake, K. (1992). Social comparison in everyday life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(5), 760.
- Whiston, S. C. (2002). Application of the principles: Career counseling and interventions. *The counseling psychologist*, 30(2), 218-237.
- Whiston, S. C. (2003). Career counseling: 90 years old yet still healthy and vital. *The Career Development Quarterly*, 52(1), 35-42.
- Winkel, H. 2001, 'Application of schema theory to academic discourse', in K Chanock(ed.), *Sources of confusion: Proceedings of the National Language and Academic Skills Conference*, La Trobe University, Melbourne, Vic., 27-28 November 2000, La Trobe University, Melbourne, Vic., pp. 341-352.
- Wrzesniewski, A., & Dutton, J. E. (2001). Crafting a job: Revisioning employees as active crafters of their work. *Academy of Management Review*, 26(2), 179-201.
- World Health Organization, (2014). Mental health: a state of well-being. https://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/, (Erişim Tarihi: 15.01.2019).
- Young, J. E. (1999). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*: Professional Resource Press/Professional Resource Exchange.

Young, J. E., & Klosko, J. S. (1994). *Reinventing Your Life: The Breakthrough Program to End Negative Behavior... and Feel Great Again*: Penguin.

Young, J., Klosko, J., & Weishaar, M. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide* Guilford Press. New York, NY.

EKLER**EK 1. AYDINLATILMIŞ ONAM VE BİLGİLENDİRME FORMU****EK 2/1. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU****EK 2/2. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA ÖLÇEĞİ (SKÖ)****EK 2/3 PBQ-S KİŞİLİK İNANÇ ÖLÇEĞİ KISA FORMU****EK 3 İZİNLER****EK 4 İNTİHAL RAPORU****EK 5 ETİK KURUL RAPORU**

EK-1**AYDINLATILMIŞ ONAM VE BİLGİLENDİRME FORMU****Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki**

Bu araştırma, **Abdullah Yılmaz'ın**, **Yrd. Doç. Dr. Meryem Karaaziz** ve **Prof. Dr. M. Hakan Trkęapar** danıŐmanlıęında, **Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı'na** bağlı olarak meslek seçiminde bilişsel Şemaların etkisinin inceleneceği bir tez ęalıŐmasıdır. Bu ęalıŐmanın sonuğlarının klinik psikoloji literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma kapsamında tıp doktoru, hâkim ve mühendislere **Sosyo-Demografik Bilgi Formu, PBQ-S (Kişilik İnanę lęeęi Kısa Formu ve SKÖ (Sosyal Karşılaştırma lęeęi)** doldurmaları istenmektedir. Araştırma verisi, araştırma süresi boyunca güvenli bir Şekilde saklanacaktır. Araştırmada elde edilen veriler gizli tutulacaktır. İsim bilgisi alınmamaktadır. Veriler yalnızca bilimsel amağlarla ve akademik alanda kullanılacaktır.

Bu araştırmada kiŐiye dönük özel bir değerlendirme yapılmayacak; veriler grup olarak analiz edilecektir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. GörüŐmede size yöneltilen sorulardan istemediğinize yanıt vermeyebilirsiniz. İstediğiniz zaman araştırmaya katılmaktan vazgeğebilirsiniz.

Bu araştırmaya katılarak meslek seçiminde bilişsel Şemaların rolünün belirleneceği bu araştırmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Araştırma ile ilgili sorularınız olursa araştırmacı Abdullah Yılmaz'a 0534 322 9564 no'lu telefon numarası ya da ayilmaz67@gmail.com e-mail adresinden ulaŐabilirsiniz.

Yukarıda belirtilen bilgiler ve koşullar dâhilinde bu araştırmaya katılmayı Kabul ediyorum.

Tarih: .../.../2019

EK-2/1 Sosyodemografik Bilgi Formu

Değerli katılımcı,

Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisansı kapsamında 'Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki' konulu bir çalışma yürütmekteyim. Aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır. Formlardaki soruları eksiksiz olarak cevaplandırmanız elde edilecek sonuçların güvenilirliği ve geçerliği açısından çok önemlidir. Bu çalışmaya olan katkınız ve verdiğiniz cevaplardaki samimiyetiniz için çok teşekkür ederim.

Abdullah Yılmaz

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Katılımcı No:

1. Doğum Tarihiniz:/...../19...

2. Cinsiyetinizi işaretleyiniz: 1. Kadın 2. Erkek

3. Mesleğinizi işaretleyiniz: 1. Hâkim 2. Hekim 3. Mühendis

4. Medeni Durumunuzu işaretleyiniz:

1. Evli 2. Ayrı 3. Boşanmış 4. Dul

5. Annenizin son bitirdiği okul/sınıf:

6. Babanızın son bitirdiği okul/sınıf:

7. 12 yaşını bitirene kadar yaşadığınız yeri işaretleyiniz:

1. Köy/kasaba

2. İlçe

3. İl merkezi

8. Anne-baba boşanma/ayrılık öyküsü var mı: 1. Evet 2. Hayır

9. Evet, ise siz kaç yaşında iken ayrıldılar:

9. Sizinle birlikte kaç kardeşiniz:

10. En küçük kardeşten itibaren kaçınıcı çocuksunuz:

9. Çocukken sizi çok üzen önemli bir ayrılık/göç/yer değiştirme yaşadınız mı?

1. Evet 2. Hayır

10. Bedensel bir sağlık sorununuz var mı: 1. Evet 2. Hayır

11. Ruhsal bir sorun yaşadınız mı: 1. Evet 2. Hayır

12. Ruhsal bir sorun yaşadıysanız tedavi gördünüz mü: 1. Evet 2. Hayır

11. Mesleğinizi seçme şeklinizi/nedeninizi işaretleyiniz?

1. Tamamen kendi istek ve kararımla
 2. Çevre/Aile isteği ve baskısıyla
 3. Şans eseri (tesadüf/puanın o okul/bölüme uygun olması)

12. Eğer kendi isteğiniz ise aşağıdakilerden hangisi en önemliydi? (Birden çok madde işaretleyebilirsiniz.)

1. Ailede/Akrabalarda bu mesleği yapan/ların olması
 2. Prestijli bir meslek (Toplumun önem verdiği bir meslek) olması
 3. İş bulması /işe girilmesi kolay olması
 4. Gelirinin yüksek olması
 5. Kişilik özelliklerime uygun olması
 6. Ailemin/Yakınlarımin bu mesleği yapan birine olan ihtiyaçları
 7. Öğretmenlerimin yönlendirmesiyle
 8. Arkadaşlarımin etkisiyle
 9. Yaşadığım bir mağduriyet sebebiyle
 10. Diğer:

13. Şu anda bu mesleği yapmaktan memnun musunuz?

1. Memnunum 2. Kararsızım 3. Memnun değilim

EK-2/2 Sosyal Karşılaştırma Ölçeği

SKÖ (SCS)

Sizin de bildiğiniz gibi, hepimiz zaman zaman kendimizi diğer insanlarla karşılaştırır ve bazı değerlendirmeler yaparız. Bu değerlendirmeler sonucunda kendimizle ilgili bazı fikirler ediniriz. Sizde kendinizle ilişkili bazı görüşleriniz mutlaka vardır. Lütfen, aşağıdaki sıfatların herbirinde, sizi en iyi yansıtan rakamın üstüne (X) işareti koyunuz.

Sol taraftaki boyuta en yakın olmayı ifade eder.- Sağ taraftaki boyuta en yakın olmayı ifade eder.

Sol							Sağ
1-Yetersiz	⑥	⑤	④	③	②	①	Yeterli/Üstün
2-Beceriksiz	⑥	⑤	④	③	②	①	Becerikli
3- Başarısız	⑥	⑤	④	③	②	①	Başarılı
4-Sevilmeyen Biri	⑥	⑤	④	③	②	①	Sevilen Biri
5- İçedönük	⑥	⑤	④	③	②	①	Dışadönük
6- Yalnız	⑥	⑤	④	③	②	①	Yalnız değil
7- Dışta Bırakılmış	⑥	⑤	④	③	②	①	Kabul Edilmiş
8- Sabırsız	⑥	⑤	④	③	②	①	Sabırlı
9- Hoşgörüsüz	⑥	⑤	④	③	②	①	Hoşgörülü
10- Söylenen Yapan	⑥	⑤	④	③	②	①	İnsiyatif Sahibi
11- Korkak	⑥	⑤	④	③	②	①	Cesur
12- Kendine Güvensiz	⑥	⑤	④	③	②	①	Kendine Güvenli
13- Çekingen	⑥	⑤	④	③	②	①	Atılgan
14- Dağınık	⑥	⑤	④	③	②	①	Düzenli
15- Pasif	⑥	⑤	④	③	②	①	Aktif
16- Kararsız	⑥	⑤	④	③	②	①	Kararlı
17- Antipatik	⑥	⑤	④	③	②	①	Sempatik
18- Boyuneğici	⑥	⑤	④	③	②	①	Hakkımı arayan

EK-2/3 PBQ-S Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu

PBQ-S1

Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Form-V.1

Adı-Soyadı: _____ Tarih: _____

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyunuz ve HER BİRİNE NE KADAR İNANDIĞINIZI belirtiniz. Her bir ifadeyle ilgili olarak ÇOĞU ZAMAN nasıl hissettiğinize göre karar veriniz.

4	3	2	1	0
Tümüyle inanıyorum	Çok fazla inanıyorum	Orta derecede inanıyorum	Biraz inanıyorum	Hiç inanmıyorum

Örnek1. Dünya tehlikeli bir yerdir.
(Lütfen daire içine alınız.)**NE KADAR İNANIYORSUNUZ?**

4	3	2	1	0
Tümüyle	Çok Fazla	Orta Derecede	Biraz	Hiç

NE KADAR İNANIYORSUNUZ?

	4	3	2	1	0
	Tümüyle inanıyorum	Çok fazla inanıyorum	Orta derecede inanıyorum	Biraz inanıyorum	Hiç inanmıyorum
1. Aşağılanma veya yetersizlikle karşılaşmak katlanılamaz bir şeydir.	4	3	2	1	0
2. Ne pahasına olursa olsun rahatsızlık verici durumlardan kaçınmalıyım.	4	3	2	1	0
3. Eğer insanlar dostça davranıyorlarsa beni kullanmaya ya da sömürmeye çalışıyor olabilirler.	4	3	2	1	0
4. Bir yandan yetkili kişilerin hakimiyetine karşı direnmeli ama aynı zamanda takdir ve benimsemelerini sağlamalıyım.	4	3	2	1	0
5. Rahatsızlık verici duygulara katlanamam.	4	3	2	1	0
6. Kusurlar, eksikler ya da yanlışlar hoş görülemez.	4	3	2	1	0
7. Diğer insanlar sıklıkla çok şey isterler.	4	3	2	1	0
8. İlgi merkezi olmalıyım.	4	3	2	1	0

NE KADAR İNANIYORSUNUZ?

	4	3	2	1	0
	Tümüyle inanıyorum	Çok fazla inanıyorum	Orta derecede inanıyorum	Biraz inanıyorum	Hiç inanmıyorum
9. Eğer bir sistemim olmazsa herşey darmadağın olur.	4	3	2	1	0
10. Hak ettiğim saygının gösterilmemesi veya hakkım olanı alamamak katlanılmaz bir durumdur.	4	3	2	1	0
11. Her şeyde kusursuz iş çıkarmak önemlidir.	4	3	2	1	0
12. Diğer insanlarla birlikte bir şeyler yapmaktansa kendi başıma yapmaktan daha çok hoşlanırım	4	3	2	1	0
13. Eğer dikkat etmezsem başkaları beni kullanmaya ya da yönlendirmeye çalışır.	4	3	2	1	0
14. Diğer insanların gizli amaçları vardır.	4	3	2	1	0
15. Olabilecek en kötü şey terk edilmektir.	4	3	2	1	0
16. Diğer insanlar ne kadar özel biri olduğumu fark etmelidirler.	4	3	2	1	0
17. Diğer insanlar bilerek beni aşağılıyorlar.	4	3	2	1	0
18. Karar verirken diğer insanların yardımına ya da bana ne yapacağımı söylemelerine gereksinim duyarım.	4	3	2	1	0
19. Ayrıntılar son derece önemlidir.	4	3	2	1	0
20. İnsanlar çok fazla patronluk tasarlarsa onların isteklerini dikkate almamaya hakkım vardır.	4	3	2	1	0
21. Yetkili kişiler sınırlarını bilmeyen, sürekli iş isteyen, müdahaleci ve denetleyicidirler.	4	3	2	1	0
22. İstedığimi almanın yolu, insanları etkilemek ya da eğlendirmektir.	4	3	2	1	0
23. Kârlı çıkabilmek için elimden gelen her şeyi yapmalıyım.	4	3	2	1	0

NE KADAR İNANIYORSUNUZ?

	4	3	2	1	0
	Tümüyle inaniyorum	Çok fazla inaniyorum	Orta derecede inaniyorum	Biraz inaniyorum	Hiç inaniyorum
24. Eğer insanlar benimle ilgili bir şeyler açığa çıkarırlarsa, bunu bana karşı kullanacaklardır.	4	3	2	1	0
25. İnsan ilişkileri karışıktır ve özgürlüğe engeldir.	4	3	2	1	0
26. Beni ancak benim gibi zeki insanlar anlayabilirler.	4	3	2	1	0
27. Çok üstün biri olduğum için özel muamele ve ayrıcalıkları hak ediyorum.	4	3	2	1	0
28. Benim için başkalarından bağımsız ve özgür olmak önemlidir.	4	3	2	1	0
29. Çoğu durumda yalnız başıma kaldığımda kendimi daha iyi hissederim.	4	3	2	1	0
30. Her zaman en yüksek standartlara ulaşmaya çalışmak gereklidir yoksa her şey darmadağın olur.	4	3	2	1	0
31. Rahatsız edici duygular giderek artar ve kontrolden çıkar.	4	3	2	1	0
32. Vahşi bir ortamda yaşıyoruz ve güçlü olan hayatta kalır.	4	3	2	1	0
33. Başkalarının dikkatini çektiğim durumlardan kaçınmalı ve mümkün olduğunca göze çarpmamalıyım.	4	3	2	1	0
34. Başkalarının bana olan ilgilerini sürdürmezsem benden hoşlanmazlar.	4	3	2	1	0
35. Eğer bir şey istiyorsam onu elde etmek için ne gerekirse yapmalıyım.	4	3	2	1	0
36. Diğer bir insana “bağlanıp” kalmaktansa yalnız olmak daha iyidir.	4	3	2	1	0
37. İnsanları eğlendirmedikçe ya da etkilemedikçe bir hiçim.	4	3	2	1	0

NE KADAR İNANIYORSUNUZ?

	4	3	2	1	0
	Tümüyle İnanıyorum	Çok fazla inanıyorum	Orta derecede inanıyorum	Biraz inanıyorum	Hiç inanmıyorum
38. Eğer ilk önce harekete geçip üstünlük kurmazsam karşımdaki bana üstünlük kurar.	4	3	2	1	0
39. İnsanlarla ilişkilerimde herhangi bir gerginlik işareti bu ilişkinin kötüye gideceğini gösterir bu nedenle o ilişkiyi bitirmeliyim.	4	3	2	1	0
40. Eğer en yüksek düzeyde iş yapmıyorsam başarısız olurum.	4	3	2	1	0
41. Zaman sınırlarına uymak, istenenlere itaat etmek ve uyumlu olmak onuruma ve kendi yeterliliğime doğrudan bir darbedir.	4	3	2	1	0
42. Genellikle bana haksız davranılıyor. Bu nedenle ne şekilde olursa olsun payımı almak hakkımdır.	4	3	2	1	0
43. İnsanlar bana yakınlaşırlarsa benim “gerçekten” ne olduğum ortaya çıkar ve benden uzaklaşırlar.	4	3	2	1	0
44. Muhtaç ve zayıfım.	4	3	2	1	0
45. Yalnız başıma bırakıldığımda çaresizim.	4	3	2	1	0
46. Diğer insanlar benim ihtiyaçlarımı gidermelidir.	4	3	2	1	0
47. İnsanların beklediği şekilde kurallara uyarsam bu benim davranış özgürlüğüme engel olacaktır.	4	3	2	1	0
48. Eğer fırsat verirsem insanlar beni kullanırlar.	4	3	2	1	0
49. Her zaman hazırlıklı olmalıyım.	4	3	2	1	0
50. Özel hayatım insanlara yakın olmaktan çok daha fazla önemlidir.	4	3	2	1	0
51. Kurallar keyfidir ve beni sıkır.	4	3	2	1	0

EK-3 İZİNLER

1. SOSYAL KARŞILAŞTIRMA ÖLÇEĞİ İZNI

19.06.2019 Çar 19:56

Nesrin Hisli Sahin <nesrinhislisahin@gmail.com>

Re: SKÖ izin

Kime M. Abdullah Yılmaz

Bu iletiyi 24.06.2019 15:47 tarihinde yanıtladınız.

Merhaba Abdullah Bey..

Hakan Hocanız'a benim de selamlarımı iletin lütfen. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'ni araştırma amaçlı olarak kullanmanızda beim için bir sakınca yoktur. Başarılar dilerim..

M. Abdullah Yılmaz <ayilmaz67@gmail.com>, 19 Haz 2019 Çar, 06:03 tarihinde şunu yazdı:

Hocam öncelikle saygılarımı sunuyorum. Hakan hocamız ile sizinle telefon ile görüşmek istedik, ulaşamadık. (Daha önce de size mesaj göndermiş kongreye davet için)

Hocamız ile bir çalışma yapıyoruz. İzin verirseniz Sosyal Karşılaştırma Ölçeğini kullanmak istiyoruz.

1) Planlanan araştırmanın konusu: Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki

2) Ölçeğin hangi gruba uygulanacağı: Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ) Hekim, Hakim ve Mühendisler (Toplam 90 kişi) (Öteki kullanılacak Ölçek: PBQ (inanç ölçeği) ve Sosyo-Demografik bilgiler)

3) Araştırma yapacak tez öğrencisinin kayıtlı olduğu Üniversite ve Program bilgileri: Yakınoğu Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

4) Tez danışmanı hocanın akademik ünvanı ve tam adı, soyadı: Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ ikinci Danışman: Prof. Dr. M. Hakan TÜRKCAPAR

Hakan hocamız, selamını iletmemi istedi. Tekrar Saygılarımla.

Abdullah Yılmaz

ayilmaz67@gmail.com

05343229564

--
Nesrin Hisli Sahin

25.06.2019 Sal 22:39

Hakan Turkcapar <hakanturkcapar@hotmail.com>

Re: PBQ (İnanç Ölçeği) izin

Kime M. Abdullah Yılmaz

Uygundur kullanabilirsiniz
Başarılar diliyorum

[iOS için Outlook](#) uygulamasını edinin

Gönderen: M. Abdullah Yılmaz <ayilmaz67@gmail.com>

Gönderildi: Monday, June 24, 2019 4:57:16 PM

Kime: 'Hakan Turkcapar'

Konu: PBQ (İnanç Ölçeği) izin

Sayın Prof. Dr. M. Hakan Türkçapar Hocam, Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki'yi ölçen bir çalışma yapıyoruz. Siz de uygun görürseniz bu çalışmada PBQ (inanç ölçeği)ni de kullanmak istiyoruz.

- 1) **Planlanan araştırmanın konusu:** Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki
- 2) **Ölçeğin hangi gruba uygulanacağı:** PBQ İnanç Ölçeği (SKÖ) Hekim, Hakim ve Mühendisler (Toplam 90 kişi) (Öteki kullanılacak Ölçekler: SKÖ (Sosyal Karşılaştırma Ölçeği) ve Sosyo-Demografik bilgiler)
- 3) **Araştırma yapacak tez öğrencisinin kayıtlı olduğu Üniversite ve Program bilgileri:** Yakındoğu Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
- 4) **Tez danışmanı hocanın akademik ünvanı ve tam adı, soyadı:** Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ ikinci Danışman: Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR

Saygılarımla.

Abdullah Yılmaz

ayilmaz67@gmail.com

05343229564

Turnitin Originality Report

Processed on: 08-Sep-2020 10:15 EEST
ID: 1381848634
Word Count: 13259
Submitted: 1

Similarity Index
10%

Similarity by Source

Internet Sources:	9%
Publications:	3%
Student Papers:	5%

BD0LD0ESEL EEMALAR VE MESLEK
SECD0MD0 ARASINDAKD0
D0LD0EKD0 By Abdullah YD1lmaz

1% match (Internet from 01-Nov-2019)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371520>

1% match (Internet from 23-Jan-2019)
[http://genclikkongresi.mu.edu.tr/Belgeler/22/22/Gencli%20Bildiri%20Kitab%C4%B1\(1\).pdf](http://genclikkongresi.mu.edu.tr/Belgeler/22/22/Gencli%20Bildiri%20Kitab%C4%B1(1).pdf)

< 1% match (student papers from 09-May-2018)
[Submitted to Dumlupinar University on 2018-05-09](#)

< 1% match (Internet from 11-Apr-2016)
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/download/1058000387/pdf_22

< 1% match (student papers from 09-Jun-2020)
[Submitted to Muqla University on 2020-06-09](#)

< 1% match (student papers from 30-May-2019)
[Submitted to Istanbul Gelisim University on 2019-05-30](#)

< 1% match (student papers from 15-Feb-2016)
[Submitted to Konya Necmettin Erbakan University on 2016-02-15](#)

< 1% match (Internet from 26-Jul-2020)
<http://www.klinikpsikiyatri.org/en/jvi.aspx?issue=4&showabs=true&volume=14>

< 1% match (publications)
[Martin Bamber. "Dangerbearly maladaptive schemas at work!: the role of early maladaptive schemas in career choice and the development of occupational stress in health workers", Clinical Psychology & Psychotherapy, 03/2008](#)

< 1% match (Internet from 26-May-2020)
<http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11684/1022/10127796.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

< 1% match (student papers from 04-Jan-2019)
[Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University on 2019-01-04](#)

< 1% match (student papers from 20-Dec-2014)
[Submitted to Fatih University on 2014-12-20](#)

< 1% match (Internet from 25-May-2020)
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02643294.2019.1667316>

< 1% match (Internet from 09-Jan-2019)
<https://es.scribd.com/document/329447726/Tercu-me-2c-Psikoloji-ve-Yas-am>

< 1% match (student papers from 12-Feb-2020)
[Submitted to Okan Cniversitesi on 2020-02-12](#)

< 1% match (Internet from 12-Jul-2020)
<https://www.pozitifhayatmerkezi.com/148/sema-terapi/diger-terapilerden-farki.php>

< 1% match (Internet from 16-May-2018)
<http://eiercongress.org/pdf/bildiriozetleri2016eier.pdf>

< 1% match (Internet from 08-May-2020)
<https://pdr.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/Okul-Psikolojik-Dan%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1-E-B%C3%BCitni-9-.pdf>

< 1% match (Internet from 22-Feb-2019)
<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/2553/Patikula.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

< 1% match (Internet from 09-Jun-2020)
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/49506.pdf>

EK-5 ETİK KURUL ONAYI

12.07.2019

Sayın Abdullah Yılmaz

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2019/494 proje numaralı ve **“Bilişsel Şemalar ve Meslek Seçimi Arasındaki İlişki”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, aşağıdaki öneri dikkate alınmak üzere, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile birlikte, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

- Veri toplanması planlanan kurumdan izin alması gerekmektedir.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

A handwritten signature in black ink, reading 'Direnç Kanol'.

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.